



Saltdal kommune

# Kulturmminneplan

FOR SALTDAL KOMMUNE

TEMAPLAN 2020- 2029





# Innholdsfortegnelse

|   |    |
|---|----|
| <b>Forord</b> .....   | 4  |
| <b>1. Innledning</b> .....  | 5  |
| Mål og rammer for planen .....  | 5  |
| Planens avgrensning og oppbygging .....                               | 5  |
| Sammenheng med kommuneplanen, annet lovverk og eksisterende planer .. | 5  |
| Organisering og medvirkning i prosessen .....                         | 5  |
| <b>2. Kulturminner og kulturminneverdi</b> .....                      | 6  |
| <b>3. Overordnede føringer</b> .....                                  | 6  |
| Lovverk .....   | 6  |
| Saksbehandling og forvaltning .....                                   | 7  |
| Konvensjoner, internasjonale forpliktelser .....                      | 7  |
| <b>4. utfordringer i kulturminnearbeidet</b> .....                    | 8  |
| Endringer i næringsstruktur .....                                     | 8  |
| Erfaringene fra Miljøovervåkningsprogrammet .....                     | 8  |
| Kunnskap og kompetanse .....  | 8  |
| <b>5. Verdiskaping</b> .....  | 8  |
| <b>6. Aktører og virkemidler</b> .....                                | 9  |
| Aktører .....   | 9  |
| Økonomiske virkemidler .....  | 9  |
| <b>7. Kulturhistorisk oversikt</b> .....                              | 10 |
| Gårder og kulturlandskap .....  | 10 |
| Samisk kultur- og bosettingshistorie .....                            | 10 |
| Kvernsteinsbruddene .....   | 10 |
| Skog og utmark .....  | 10 |
| Båtbygging og fartøybygging .....                                     | 11 |
| En rik boligarkitektur .....  | 11 |
| Strandsted og tettsted .....  | 11 |
| Fellesskapets kulturminner .....                                      | 11 |
| Ferdelsårer .....   | 11 |
| Krigens kulturminner .....  | 11 |
| <b>8. Prioriterte kulturminner</b> .....                              | 12 |
| Del 1 – Kulturmiljøer .....   | 12 |
| Del 2 – Prioriterte enkeltminner .....                                | 25 |
| <b>9. Handlingsdel</b> .....  | 30 |
| <b>Vedlegg</b> .....  | 34 |
| 1. Kilder og litteratur .....   | 34 |
| 2. Kriterier for vurdering av verneverdi for kulturmiljøer .....      | 35 |
| 3. Begrepsordliste .....  | 38 |
| 4. Innkomne forslag til kulturminner .....                            | 39 |
| 5. Kart .....   | 40 |
| <b>Appendix</b> .....   | 41 |



## Forord

Nå kan vi glede oss over at vi har kulturminneplanen for vår kommune. Saltdal har en lang og spennende historie og det er dokumentert funn tilbake til steinalder. Det betyr at det har vært bosetting i våre områder i svært lang tid. Dette har satt tydelige spor mange plasser og vår beliggenhet er meget strategisk både nord-sør og øst- vest. Vi har en rekke fangstanlegg både for elg og rein og disse er flere tusen år gamle og hadde helt klart stor betydning for datidens jegerfolk. Saltdal kommune er en kommune med svært mange samiske kulturminner og det var stor aktivitet og mange samiske bosettinger som vi enda i dag finner tydelige spor etter. Særlig var passasjen øst- vest viktig.

Saltdal kommune er nest eldste og nest største kvernsteinskommune i Norge. En unik historie og trolig den første industriutviklingen i våre områder. Saltdal har også hatt en særstilling innenfor båtbygging i Norge. Hele 15% av all båtbygginga gikk for seg i Rognanfjæra og grunnlaget for dette står på rot oppover bygda, vår stolte furuskog. Det kunne trolig vært skrevet en stor

bok om mye av dette, men det er viktig å nevne noe at det som er vår stolte historie og som også i dag ligger som svært viktige kulturminner i kommunen.

«En kommunal kulturminneplan skal ikke være de profesjonelle byråkraters plan, den handler om vår alles kulturarv». Det sier kulturvernrådgiver Frank Allan Juhl i Aust Agder fylkeskommune, noe som også er intensjonen med kulturminneplanen til Saltdal kommune.

Hva kulturminner er forstås gjerne ulikt. Om du har en genuin interesse for kulturminne og den arven den gir oss, har du en helt annen forståelse og vurdering av hva som kan være et kulturminne enn om du ikke hadde samme interesse for kulturminner.

Arbeidet med kulturminneplanen har gitt oss en mulighet til å bli kjent med og presentere Saltdals kulturminner. Du som leser planen, vil gjøre deg noen betraktninger om hvilke kulturminner som er presentert i planen og tenker kanskje at det er noe som mangler. I arbeidet med

planen, har vi fått en rekke gode innspill til hvilke kulturminner som bør tas med i planen. Samtidig er vi kjente med at det fins et utall kulturminner som ikke er omtalt i planen. De er heldigvis ikke glemt av verken Saltdal kommune eller innbyggerne og vil fortsatt kunne ha kulturminneverdi. Oppfølging av kulturminner i Saltdal bør være en kontinuerlig oppgave for både offentlig forvaltning, private og lag/foreninger.

Planen skal fremme kunnskap om kulturminnene og den verdien de har som en del av vår kulturarv og identitet. Kulturminneplanen skal brukes i offentlig forvaltning, blant annet i vår saksbehandling. Vi håper at kommunens innbyggere bruker kulturminneplanen aktivt og jobber sammen med kommunen og andre offentlige forvaltningsorganer for å bevare og gjøre våre kulturminne kjent.

Rognan, desember 2019

**Rune Berg**  
*Ordfører*

# 1. Innledning

## Mål og rammer for planen

Riksantikvaren har igangsatt prosjektet «Kulturminner i kommunene». Målsettingen er å styrke kompetansen i kommunen, og få bedre oversikt over verneverdige kulturminner. Utarbeiding av kommunale kulturminneplaner er en viktig del av dette arbeidet.

Mandatet for utarbeiding av kulturminneplan er gitt i kommunestyrevedtak 8. februar 2017.

## Formålet med kulturminneplanen er å:

- skaffe oversikt over hva som finnes av kulturminner
- redusere tapet av bevaringsverdige kulturminner
- prioritere et utvalg kulturminner for bevaring
- utvikle kompetanse og bedre forvaltning i kommunen

Kommunene er viktige forvaltere av kulturminner og kulturmiljø. Kulturminneplanen er kommunens oversikt over viktige kulturminner og kulturmiljø. Den kan gi grunnlag for å skaffe statlig finansiering, til å sikre verdier, til å øke kjennskapen til Saltdals kulturarv og bidra til verdiskaping.

Riksantikvaren har gitt tilskudd til kommunens arbeid med kulturminneplanen. Arbeidet med planen er utført i 2018 og 2019. Før arbeidet med selve planen ble igangsatt ble det utarbeidet en forstudie. Hensikten var å kartlegge hva som er gjort fra før, identifisere og foreslå prioriterte områder for arbeidet med planen.

## Planens avgrensning og oppbygging

Foreliggende plan er en temaplan, som er en enklere form for planlegging

enn en kommunedelplan. Temaplan er valgt for raskere å komme i gang med et systematisk kulturminnearbeid i kommunen.

Planen er oppbygd med en innledende generell del, som beskriver de formelle rammene for planen og for kommunens arbeid med kulturminnevern.

Så følger en kulturhistorisk oversikt over viktige kulturhistoriske tema for Saltdal.

Videre beskrives utvalgte kulturmiljø og enkeltstående kulturminner. Disse utvalgte miljøene og kulturminnene er viktige som eksempler på Saltdals rike kulturarv. Men like viktig er erkjennelsen av at vi ikke kjenner alle kulturminnene, og at denne kulturminneplanen er en inngangsetting av et mer systematisk arbeid for kommunen. Kunnskapen og strategiene som bygges gjennom dette leder til at kulturminnehensyn blir en naturlig del av kommunens arbeid.

Det er valgt å fokusere på de fysiske kulturminnene. De immaterielle (ikke fysiske) kulturminnene foreslås i handlingsplanen som eget tema for oppfølging. Immateriell kulturarv er levende tradisjoner og tradisjonell kunnskap som blir overført mellom folk. Kunnskapen blir praktisert i dag og ført videre gjennom kreative uttryksmåter, som håndverk, musikk, dans, mattradisjoner, ritualer og muntlige fortellinger.

Planperioden går fra 2020 – 2029 med gjennomgang, evaluering og rullering av handlingsdelen hvert 2. år.

## Sammenheng med kommuneplanen, annet lovverk og eksisterende planer

Kulturminneplanen er en del av

kommunens planstrategi. Siden dette er en temaplan har den i seg selv ikke juridisk virkning for bevaring av prioriterte kulturminner. Derimot kan det ved rullering av kommuneplanens arealdel gis generelle bestemmelser/retningslinjer knyttet til temaplanen. Det foreslås hensynssoner og bestemmelser/retningslinjer i kulturminneplanen, men dette vil ikke bli juridisk bindende før det er tatt inn i kommuneplanen. Det forventes at prioriteringene i denne planen tas hensyn til i forvaltning, ved utarbeidelse av reguleringsplaner og i byggesaker.

## Organisering og medvirkning i prosessen

Arbeidet med planen er igangsatt etter vedtak i kommunestyret. Ansvaret for å utarbeide planen ble lagt til kommunalleder for oppvekst og kultur. Arbeidet er organisert med ekstern prosjektleder, NORDFAR AS ved Arnstein Brekke. En arbeidsgruppe bestående av kommunalleder oppvekst og kultur, virksomhetsleder for kultur, kommunens byggesaksbehandler (plan og utvikling), medlemmer fra Saltdal historielag og Saltdal kystlag og konservator ved Nordlandsmuseet har deltatt i arbeidet. Egne møter er avholdt med kommunens saksbehandlere, med fokus på kompetansebygging og samhandling.

I 2018 ble det organisert et fagseminar med bred deltakelse, og det har vært holdt åpne møter på Røklund og Rognan. Sosiale medier og avisomtale har gitt oppmerksomhet. Publikum har gitt innspill til utvalgte kulturminner, og disse følger som vedlegg. Faglig

omtale og vurderinger av kulturminneverdi slik det framkommer i planen er gjort av prosjektleder.

### Kunnskapsgrunlaget

Som grunnlag for utarbeiding av planen er tidligere registreringer gjennomgått:

- MOV-programmet; miljøovervåking av SEFRAK-registrerte bygninger,

- og automatisk fredete kulturminner
- Kartlegging av kulturminneverdier i Rognanfjæra (Brekke og Devold, 2010)
- Tidligere bevaringsplaner for Rognan sentrum
- Kulturminneforvaltningens registreringer og innspill
- Kulturminner bevart i privat regi
- SEFRAK-registeret; opplysninger

- fra SEFRAK er brukt i enkeltsaker.
- Saltdal Gård og slekt (bind 1-4) og Saltdalsboka (ulike årganger)
- Bygningshistoriske undersøkelser, i regi av Bygningsvernprosjektet, Bodø kommune
- Innspill fra publikum og forvaltning.

## 2. Kulturminner og kulturminneverdi

Kulturminner er alle fysiske spor etter menneskelig virksomhet, og som det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Kulturminner kan eksempelvis være tufter, sommerfjøs, bolighus, naust, industribygg, båter, vegger og bruer. Det kan være hele kulturlandskap, enkeltmiljøer og enkeltbygninger.

Kulturminneverdi er en verdi vi selv velger å gi kulturminnene. Vi skiller

gjerne mellom kunnskapsverdi og opplevelsesverdi. Alder, og muligheten for å bruke kulturminnet, forsterker disse to verdiene, men det er ikke i seg selv verdier. Unntaket er dersom kulturminnet er automatisk fredet grunnet alder, se omtale under punkt 3 Lovverk. Verdier er relative: Et kulturminne som inngår i et miljø kan ha større verdi enn om det står alene. Synet på kulturminner vil alltid være i endring. Det er ikke statisk. De

kulturminnene som i denne planen velges ut er viktige eksempler, men ingen endelig liste over prioriterte kulturminner. Kulturminneplanen angir retning og foreslår strategier for større fokus på kulturminner. Med økt bevissthet hos publikum og i kommunal forvaltning kommer det til nye idealer, ny kunnskap og nye initiativ.

## 3. Overordnede føringer

### Lovverk

Lov om kulturminner og plan- og bygningsloven er de to viktigste lovene om kulturminner.

Plan- og bygningsloven er kommunens viktigste verktøy for å sikre og bevare kulturminner. Den omfatter kommuneplan og byggesaksbehandling. Kommunen kan beslutte at kulturminner skal sikres gjennom å etablere hensynssoner med formål bevaring. Gjennom byggesaksbehandlingen påvirkes kulturminneverdiene.

Kulturminnelovens formål er at kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal tas

vare på, både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Etter kulturminneloven er arkeologiske kulturminner fra før 1537, og bygninger fra før 1650, automatisk fredet. Samiske kulturminner fra år 1917 eller eldre er automatisk fredet.

Kirker som er eldre enn 90 år er såkalt listeførte, som innebærer at tiltak skal drøftes med Riksantikvaren og

godkjennes av biskopen.

Etter kulturminneloven kan Riksantikvaren vedta å frede kulturminner som er yngre enn dette.

Alle andre kulturminner enn de fredete og listeførte, som vi gjerne omtaler som nyere tids kulturminner, omfattes av Plan- og bygningsloven. Denne loven er kommunens verktøykasse, og gir mange muligheter til å sikre at kulturminner bevares. Kommunene har ansvar for å verne lokalt og regionalt viktige kulturminner etter plan- og bygningsloven ved regulering til bevaring eller å vedta hensynssoner. Kommunene har hovedansvaret for å identifisere, verdsette og forvalte

verneverdige kulturminner i tråd med nasjonale mål. I kulturminnelovens formålsparagraf heter det også at loven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner. I tillegg har kommunene myndighet etter flere særlover som angår kulturminner, blant annet som lokal landbruksmyndighet og som økonomisk ansvarlig for vedlikehold av kirker og kirkegårder. Også via tilskuddsordninger kommunen disponerer skal det tas kulturminnehensyn.

Med regionreformen overføres oppgaver til regional forvaltning, og kommunens ansvar for kulturminner er under utvikling og blir tydeligere og mer omfattende.

### Saksbehandling og forvaltning

I kulturminneloven heter det at når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på kulturminnelovens formål. Dette er en stor utfordring for kommunen, som også forutsetter kompetanse. Mange plan- og byggesaker og enkeltvedtak etter særlover berører kulturminner. Kulturminnehensyn er derfor en

naturlig og selvsagt del av kommunens saksbehandling og forvaltning, og ansvaret for dette må være tydelig og kjent.

Noen saker forutsetter samarbeid mellom kommunen og kulturminneforvaltningen. Eksempler på slike saker er:

- Riving og vesentlig ombygging av bygninger fra før 1850 skal sendes fylkeskommunen for uttalelse. Det er kommunen som selv har kompetanse til å avgjøre saken.
- Kommunen plikter å søke samarbeid med andre offentlige myndigheter der det er av interesse for disse myndighetene. Eksempelvis vil riving eller ombygging av bevaringsverdige bygninger fra etter 1850 også kunne være av interesse for andre myndigheter.
- De fredete kulturminnene ivaretas av kulturminneforvaltningen, men påvirkes likevel av tiltak som kommunen saksbehandler og beslutter. Derfor er det viktig at kommunen også er kjent med og tar hensyn til de fredete kulturminnene.

### Konvensjoner, internasjonale forpliktelser

Kommunene er som i øvrig forvaltning forpliktet til å følge internasjonale konvensjoner. Flere av FN`s bærekraftsmål har direkte betydning for forvaltning av våre kulturminner.

ILO-konvensjon nr. 169 gir urfolk rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet. Norge ratifiserte konvensjonen i 1990, og besluttet da at den gjelder for den samiske befolkningen.

Norge har ratifisert Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter, deres språk, kultur og samfunnsliv. Grupper med langvarig tilknytning til landet defineres som nasjonale minoriteter. I Norge er dette kvener/norskfinner, jøder, skogfinner, rom (sigøynere) og romanifolk/tatere.

| Forvaltningsnivå | Ansvarsområde   |
|------------------|---|
| Riksantikvaren   | Direktorat. Overordnet ansvar for strategier for kulturminnevern. Dispensasjon for inngrep i fredete kulturminner, delvis er dette delegert til fylkeskommunen. Tilskuddsforvaltning, gir tilskudd til programområder og fredete bygg i privat eie. |
| Sametinget       | Forvaltning av samiske kulturminner. Tilskuddsforvaltning, herunder fredete og i ikke-fredete bygg i privat eie. Dispensasjoner for samiske kulturminner.   |
| Fylkeskommunen   | Utarbeiding av regionale kulturminneplaner. Dispensasjon for tiltak i fredete bygg fra etter 1537, og tilskudd til fredete bygg i privat eie. Gir uttalelser til søknad om tiltak i bygg bygd før 1850, og verneverdige bygg etter 1850.            |
| Kommunen         | Plan- og byggesaker, særlover og konvensjoner som berører kulturminner. Ansvar for alle ikke-fredete kulturminner. Hensynta fredete kulturminner der de berøres.  |

# 4. utfordringer i kulturminnearbeidet

## Endringer i næringsstruktur

Kulturminner er skapt med et formål, og mange av dem er knyttet til det vi lever av. Når næringer utvikles og endrer seg skaper det nye behov, og det vi før bygde egner seg kanskje ikke lenger. Noen av kulturminnene kan ha andre verdier og bruksområder enn det de opprinnelig ble skapt for, og vi kan ønske å ta dem med oss videre.

## Erfaringene fra Miljøovervåkningsprogrammet

Saltdal er med i Miljøovervåkningsprogrammet (MOV) som Riksantikvaren har iverksatt for å kartlegge tilstanden for alle automatisk fredete kulturminner, for bygninger regulert til bevaring og for alle bygninger registrert i SEFRAK.

Riksantikvarens definisjon av SEFRAK:

### SEFRAK = "Sekretariatet For Registrering Av Faste Kulturminne i Noreg".

SEFRAK-registreringa vart gjennomført i åra 1975-1995. Bygningar bygde før 1900 vart registrerte over heile landet, med unntak frå i Finnmark der bygg før 1945 vart registrerte. Kulturminna vart kartfesta, oppmålt og fotografert. I alt er det registrert omlag 515.000 eininga.

[www.geonorge.no](http://www.geonorge.no)

Utviklingen for de SEFRAK-registrerte bygningene i Saltdal er kort beskrevet slik:

- De fredete kulturminnene ivaretas av kulturminneforvaltningen, men påvirkes likevel
- Fra 1985 til 2017 er 27 % av de registrerte bygningene gått tapt.
- Det årlige tapet de siste fem årene fram til 2017 er kommet ned i 0.7%.
- I 2017 er 11 % av de gjenværende bygningene registrert som truet. Om lag 20 % av de gjenværende bygningene er betydelig endret.
- Ved den siste kartleggingen i 2017 ble også de 13 kulturminnene som er regulert til bevaring vurdert, og ingen av dem ble registrert som truet.

Stigende havnivå og økte stormflomål og økt erosjon kan gi skader på den kystnære bebyggelsen. Mer regn og økt fuktighet gir mer råte og soppvekst. Alle bygningsmaterialer er utsatt for nedbrytning, og klimaforholdene bestemmer hvor hurtig dette vil foregå. De fleste materialer brytes raskere ned i et varmere og fuktigere klima. I tillegg til de gradvise endringene som foregår over lang tid, vil klimaendringene gi mer ekstremvær, flere ras og mer flom og vind som kan gi akutte skader på kulturhistoriske bygninger og andre kulturminner. Eiere og forvaltere av

kulturminner og kulturmiljøer får derfor større utfordringer fremover når det gjelder å ta vare på kulturarven i et endret klima. Ikke bare klimaendringene i seg selv, men også samfunnets håndtering av klimaproblematikken vil påvirke kulturarven på ulike måter.

## Kunnskap og kompetanse

Eiere og lokalsamfunn har stor kunnskap om kulturminnene, kunnskap som bør innsamles og formidles.

Bygninger er viktige og synlige kulturminner. De er gjerne bygd med andre materialer og metoder enn vi bruker i dag. Når nye materialer og metoder tilføres, kan det blant annet redusere kulturminneverdier og føre til byggskader. Nye energikrav er utfordrende og gir ofte store endringer av bygningene. Opplæring i bygningsvern, reparasjon eller endringer av bevaringsverdige bygninger er en stor utfordring og positiv mulighet i byggfagene. De teknologiske og økonomiske mulighetene er langt større enn før, og det gir endringer av våre kulturminner. Mangelen på kunnskap gir ofte unødvendig store inngrep og endringer.

# 5. Verdiskaping

Ivaretakelse av kulturminner får ofte et negativt fokus. Kulturminnevern gir imidlertid mange gode effekter:

- De styrker vår identitet, stolthet, bevissthet om egen historie og egne ressurser
- Ny eller videreført bruk av kulturminner kan gi muligheter for økonomisk utvikling
- Kulturminner kan bidra til stedsutvikling, gode omgivelser, til

imøtekommende arkitektur, gode oppvekst- og bomiljø

- De kan gi økt attraksjonskraft for reiselivsnæringen
- Økt kunnskap og kompetanse i bygningsvern kan gi en markedsmessig fordel for håndverkere
- Kunnskap om egen historie og kulturminneverdier er i seg selv en ressurs som kan være interessant for andre

- Kulturarven bidrar til god folkehelse ved at kulturminner er turmål som stimulerer flere til meningsbærende friluftsliv.
- Skogen i Saltdal har kvaliteter der verdiskapingen kan økes, knyttet til bygningsvern og ny arkitektur med basis i tradisjonskunnskap
- En kommune som tar vare på og kan vise fram sine kulturminner, vil kunne skape seg et positivt omdømme





## 6. Aktører og virkemidler

### Aktører

- De viktigste aktørene i kulturminnevernet er eierne og kommunen. De fleste kulturminner er i privat eie.
- Det aller viktigste er at eier selv er positiv og motivert for å ta vare på kulturminnet. For å kunne lykkes med det, forutsettes gjerne både kunnskap og økonomiske ressurser. Kulturminneforvaltningen på alle nivå bør legge til rette for dette.
- Skolene og barnehagene kan ha betydning ved å skape interesse og formidle kunnskap.
- Frivillige organisasjoner som Fortidsminneforeningen bidrar med veiledning.
- Kulturminneforvaltningen er en viktig rådgiver overfor både eiere og kommunen. Kommunene har

også en viktig rolle ved å gi råd og veiledning til private eiere og publikum.

- Saltdal kommune er selv en betydelig eier, direkte og indirekte, av mange bygninger som har kulturminneverdi.
- Nordlandsmuseet forvalter kommunens museumsanlegg Saltdal bygdetun og Gullbakkgården, som begge eies av kommunen.
- Saltdal kirkelig fellesråd forvalter to listeførte kirkebygg, Saltdal kirke og Øvre Saltdal kirke, kirkegårdene ved disse to kirkene og krigskirkegårdene i Botn. Tiltak i kirkene skal godkjennes av Biskopen og drøftes med Riksantikvaren.

### Økonomiske virkemidler

Det finnes ulike tilskuddsordninger, i hovedsak rettet mot private eiere og frivillige organisasjoner. Kulturminnefondet, Stiftelsen UNI, fylkeskommunen og Sametinget samt landbrukets SMIL-midler er de viktigste. Tilskuddsordninger kan oftest bare bidra til en mindre del av kostnadene. Noen av disse tilskuddsordningene kan imidlertid gi støtte til planlegging og prosjektering, og det er en god investering for å få en bedre forståelse og redusere usikkerhet. Dette bør derfor kommunen formidle og integrere i egne handlingsplaner der det er mulig.

Statlige tilskuddsmidler prioriteres gjerne til kulturminner som er omtalt i kommunale kulturminneplaner.



## 7. Kulturhistorisk oversikt

Saltdal har en mangfoldig kulturhistorie. I kulturminneplanen er disse teamene valgt som grunnlag for prioritering av kulturminner:

### Gårder og kulturlandskap

Fra seinmiddelalderen til det 20. århundre var fiskerbondesamfunnet den dominerende næringstilpasningen. Bosettingen var samlet i gårder, landsbyformede klyngetun. Innenfor landsbyen hadde hver bruker sitt eget tun, med til dels mange og små bygninger. Disse bygningene var oftest umalte, de var bygd i én etasje, og hadde gjerne torvtak. Fram til 1700-tallet bodde de fleste i røykstuer, og fra andre halvdel av 1700-tallet begynte de første loftstuene, kakkelovnene, gruene og skorsteinene å komme til. Fra andre halvdel av 1800 ble nye jordbruksmetoder introdusert og handelsjordbruket kom til. Gårdene ble utskiftet, landsbyene ble revet og brukerne flyttet ut til mer spredtliggende gårdsbruk. De fikk større, ofte to etasjes boliger, etter hvert panelt og malt. Alle små bygninger for høy og korn og dyr ble nå samlet i større enhetsbygninger eller driftsbygninger, med låven oppe og dyrerommene nede.

Mange av de eldre bygningene i Saltdal har røtter i de gamle gårdene, landsbyene, og det kan være bygninger med høy alder, mange er

gjenbrukt, flyttet, påbygd og utbygd. Denne bygningsarven er lite kartlagt. Likevel er det lett å peke på verdifulle godt bevarte bolighus, eldhus, stabbur og fjøs, fra denne lange historiske epoken. Og verdifulle miljø, de fleste med tydelige røtter i gamle fellesskap men nå organisert i rekketun og ikke i landsbyer.

Utenfor gården viser sommerfjøs og høyskytter tydelig hvordan landskapet er brukt. Selve landskapsbildet ble stadig mer nakent. Da maskinell dyrking fra etterkrigstida kom, var det starten på en sterk endring, der liene ble oppgitt som slåtteland, og gjengroingen skjøt fart.

Til fiskerbondesamfunnet hører også kystens kulturminner som naust og støer.

På 1800-tallet tiltok bosettingen sør i hoveddalføret, i sidedalene og opp mot fjellet. Det var en blandet befolkning, med stor migrasjon fra Rana og fra Sverige. Byggeskikken ble gjerne preget av møtet mellom kulturer.

Saltdal har en stor variasjon fra de klassiske eldre fiskerbondegårdene til de nyere og fjellnære gårdene. En variert eldre bygningskultur, preget av lokale materialer og lokal ressursøkonomi. Både selve landskapsbildet og de fysiske sporene i landskapet er i stadig endring.

### Samisk kultur- og bosettingshistorie

Saltdal har en rik samisk kulturhistorie. Kulturminner som de mange stalloboplassene og kulturspor i furuskog med barktaking er eksempler på fjellnære kulturminner med et stort kunnskaps- og formidlingspotensial. Også den faste bosettingen på mange gårder i sidedalene forteller om den samiske historien. Bygninger, ferdselsveger, graver og tufter er eksempler på mangfold av kulturminner. Samiske kulturminner fra år 1917 eller eldre er automatisk fredet. Det er et stort behov for å gjøre kartlegginger. Også den nyere nordsamiske tradisjonen, fra det 20. århundre og framover, gir oss verdifull kunnskap og kan bidra til større forståelse av den samiske kulturhistorien.

### Kvernsteinsbruddene

Historien til kvernsteinsbruddene i Saltdal strekker seg tilbake til vikingtiden. Det var omfattende uttak av kvernstein, og området kan kalles et industrilandskap. De har gitt oss helt spesielle kulturminner. De ligger også nært spennende kulturlandskap, med godt bevarte bygningsmiljø. Det er allerede gjort en betydelig innsats for å dokumentere og formidle denne historien, og det er et stort potensial for videreutvikling.



## Skog og utmark

Saltdal har en betydelig skogressurs. Skogen er også et kulturelt landskap. Typiske kulturminner i skog og utmark kan eksempelvis være tufter, ildsteder, sager, veger, tjæremiler, stedsnavn, tro og tradisjon. Bare et fåtall av slike kulturminner er kartlagt i Saltdal. De mange eldre vegfarene sammen med skogsvegene bygd som sysselsettingstiltak i mellomkrigstiden er i dag fine kulturminner, som gir gode opplevelser. Skogen er forvaltet i tradisjonen, og det ligger mye kunnskap i de eldre skogene. Barketaking i samisk tradisjon er et eksempel på dette. Den moderne skogreisningen har vært svært omfattende i Saltdal, og også denne delen av skogkulturen kan ha kulturminneverdi.

## Båtbygging og fartøybygging

Den omfattende båtbyggingen foregikk omkring på gårdene, gjerne i båtskyttene. I Nord-Norge er det bare Saltdal og Hemnes vi kjenner som hadde en slik egen bygningstype for bygging av båter. Båter ble også bygd i Rognanfjæra. Båtbyggingen har vært svært omfattende, og det ble bygd båter på mange av gårdene. Fra båtbyggingen vokste den moderne fartøybyggingen fram. Byggingen av småbåter ble videreutviklet, og i etterkrigstida ble det bygd tre store båtbyggerhaller i Rognanfjæra. Disse ble kalt naust, siden de erstattet

båtbyggernaustene. Drageverftet, med slip, brygge og sag, gir et monumentalt inntrykk av industrikulturen i Rognanfjæra. De imponerende bryggene er også et resultat av handelen, som neppe ville vært så stor uten båt- og fartøybyggingen.

## En rik boligarkitektur

Boligene fra særlig første halvdel av 1900-tallet følger tidens stilideal, og de er forholdsvis rikt dekorert. Dels kan det skyldes pengeøkonomi fra båt og fartøy, dels den rikere håndverkskulturen, lønnsinntekt og impulser som fulgte utbyggingen på Vensmoen. Saltdals boligarkitektur fra denne tiden utmerker seg i Salten. Den statlige helsepolitikken har også satt sitt preg på Saltdal fra tidlig på 1900-tallet med etableringen av tuberkulosesanatoriet på Vensmoen. Bygninger bygd med høy kvalitet og en rikere og tidstypisk arkitektur, mange av dem fortsatt godt bevart.

## Strandsted og tettsted

Bygninger og bygningsmiljø fra det tjuende århundre, der mange av dem var godt planlagte, tidstypiske og bygd med god arkitektonisk og håndverksmessig kvalitet. Selv om det har skjedd mange endringer i nyere tid, er det soner med både kulturminneverdier og arkitektonisk kvalitet som er verd å ha oppmerksomhet omkring. De bidrar til

å skape gode møteplasser og opplevelser.

## Fellesskapets kulturminner

Til fellesskapets kulturminner hører skoler, kirkene og forsamlingshus. I Saltdal er det også naturlig å inkludere Vensmoen i fellesskapets kulturminner. Begge kirkene i Saltdal, bygd i henholdsvis 1864 og 1938, er såkalt listeførte kirker, som betyr at de har kulturminneverdi og at tiltak i kirkene skal drøftes med Riksantikvaren.

## Ferdelsårer

På og mellom gårdene, langs elva og fjorden, mellom bygder og mot nabolandet, er det et finmasket nett av synlige og mindre synlige ferdelsårer. Ferdsl er møte mellom kulturer, møte med kulturminner, det gir kunnskap og opplevelser, folkehelse og reiseliv. Det å dokumentere, sikre og bruke ferdelsårene er godt kulturminnevern og godt utviklingsarbeid.

## Krigens kulturminner

Andre verdenskrig satte tydelige spor i Saltdal. Rester av fangeleirer og minnestøttene reist etter krigen er sterke vitnesbyrd om denne epoken. Krigskirkegårdene og Blodveien er også vesentlige kulturminner. Det finnes også andre kulturminner fra krigen, som ovner for produksjon av knottved. Et spesielt eksempel er enkle bygninger som ble flyttet ut i utmarka som tilfluktssteder.

## 8. Prioriterte kulturminner

Saltdals mangfoldige historie og utvikling kan oppleves gjennom både større sammenhengende kulturmiljø og enkeltstående kulturminner. I planen er det valgt ut kulturmiljø og enkeltminner som er representative for denne historien.

### Del 1 – Kulturmiljøer

Et kulturmiljø er et område hvor kulturminner inngår i en større sammenheng. Kulturmiljøene er geografisk avgrensede områder. Et kulturmiljø kan representere ett eller flere av temaene som er beskrevet i kapittel 8. I tillegg til områdebeskrivelsen er det en oversikt over de temaene som området representerer, og anbefalte tiltak. Videre omtales noen av kulturminnene som er representative for området.

#### (1.1) Ytre Saksenvik

##### Områdebeskrivelse

Ytre Saksenvik rommer enestående kulturminner av nasjonal verdi, bevaringsverdig gårdsbebyggelse, kulturlandskap og ferdselsveger. Ovenfor gården kommer kvernsteinsbruddene til syne langs vegen. Disse er helt spesielle kulturminner, med stor tidsdybde,

kunnskaps- og opplevelsesverdi. Gårdsvegen langs den eldre bebyggelsen og kulturlandskapet er selve innfallsporten til disse kulturminnene. Gårdsbebyggelsen har karakter av et rekketun, og er harmonisk orientert langs elva og dalen. Langs gårdsvegen ligger det flere eldre boliger og uthus som er lite endret i nyere tid. Skjøtsel og bevaring av det åpne landskapet vest og nord for gården vil styrke opplevelsen av kulturminnene og landskapet.

##### Tema som området representerer

- Gårder og kulturlandskap
- Kvernsteinsbruddene
- Ferdselsårer

##### Overordnede tiltak

- Det bør etableres en hensynssone for bebyggelsen med omgivelser.
- Videreføre samarbeide mellom eiere, kommunen og kulturminneforvaltningen om systematisk arbeid med tilrettelegging, skjøtsel og bevaring for hele kulturmiljøet

##### **Kulturminner som er representative for området:**

- YTRE SAKSENVIK, GNR 4/9 OG 4/26 OG DEL AV 4/4

Stabbur, uthus, fjøs og låve  
Stabburet og uthuset rammer inn gårdsvegen øverst i gården. Det lange og lave fjøset bygd om lag 1885 er satt opp for to brukere, innvendig adskilt. Felleskapet fra klyngetunet levde videre, og de sparte på areal og materialer. Få slike bygninger for flere brukere er bevart.

- YTRE SAKSENVIK, GNR 4/4 OG DEL AV 4/9

Bolighus, sjå, eldhus og stabbur  
Bolighus bygd i 1878, seinere tilbygd. Skifertaket gir karakter til boligen og miljøet. Sjåen er bygd i reisverk, dels av lauvtre og dels av gjenbruksmaterialer. Eldhuset er bygd i et laft typisk for andre halvdel av 1800-tallet. Ildstedet med skorstein av naturstein er bevart. Øst for den eldste gårdsvegen rammer stabburet inn tunet.

- YTRE SAKSENVIK, GNR 4/8

Stabbur og fjøs/låve

Stabburet er en av de eldste bygningene i Saksenvik, antatt fra tidlig på 1800-tallet. Forgangen er bygd i skjelterverk, seinere bordkledd utvendig. Det laftede fjøset er flyttet fra klyngetunet. Låven rammer inn tunet mot sørøst. Låven og stabburet er de eneste umalte bygningene i området, en tydelig historisk referanse for hele bygningsmiljøet.

- YTRE SAKSENVIK GNR 4/5

Bolighus

Bolighuset er av de best bevarte i Saksenvik, Det har en tradisjonell form, med en tømret kjerne og med sval bygd i reisverk mot nordøst. Svala er kledd i en grovere tømmermannskledning, for å markere at det er uthus. Bygningen står i rekke med to andre bolighus og har stor miljøskapende verdi.



Bolighus i rekke i Ytre Saksenvik. Typiske for perioden etter utskiftingen av klyngetunet.



Det lange og lave fjøset bygd om lag i 1885 er satt opp for to brukere, og er innvendig adskilt.

- YTRE SAKSENVIK, GNR 4/6

Bolighus, fjøs og låve

De to bolighusene er to av tre i rekke. Det sørligste er bygd på 1800-tallet. Omkring 1970 ble det panelt og tekket med skifer, seinere skiftet til moderne tekkemateriale, ny kledning og nye vindu. Et spesielt fint buet vindu er bevart i en gavl. Det andre bolighuset er bygd i en tradisjonell form, tekket med platetak, har nyere vindu og hovedvolumet er kledd med et fint faspanel. Boligen er sårbar for endringer. Låven er tilbygd flere ganger, bygd i en eldre

materialtradisjon og har sårbare detaljer fra gjenbruk og midlertidige reparasjoner. Ligger i samme retning som de tre boligene og er viktig for miljøet.

- YTRE SAKSENVIK, GNR 4/7

Bolighus og fjøs

Bolighuset bygd omkring 1916 er tekket med skifer og har fine detaljer i forsiktig snekkerglede, knyttet til fartøybyggingen, som ga muligheter og impulser. Bolighuset ligger nederst og først langs gårdsvegen.

- YTRE SAKSENVIK, GNR 4

Kvernsteinsbruddene

Bruddene kommer til syne ved gårdsvegen nord om bebyggelsen. Av de mange bruddene i Saltdal er disse de lettest tilgjengelige, og allerede tilrettelagt. Disse arkeologiske kulturminnene har et stort formidlingspotensial.

### Overgripende kulturminneverdier i Ytre Saksenvik

| Kulturminneverdi                          | Svært høy | Høy verdi | Middels verdi | Lav eller ingen verdi |
|---|-----------|-----------|---------------|-----------------------|
| Representativitet og sjeldenhet           | X         |           |               |                       |
| Alder og autenticitet – kunnskapsverdi    |           |           | X             |                       |
| Kulturhistorisk verdi                     | X         |           |               |                       |
| Opplevelsesverdi – bevaringstilstand      |           | X         |               |                       |
| Identitet og/eller symbolverdi            |           | X         |               |                       |
| Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse |           |           |               | X                     |



Naustklyngen i Saksenvik er et kjent og sjeldent kulturmiljø. Foto: Eva Ruth Spørck.

## (1.2) Indre Saksenvik

### Områdebeskrivelse

Naustklyngen i Saksenvik er et kraftfullt symbol og har stor tidsdybde, de eldste bygningene er et par hundre år gamle. Det er både naust og sjøboder, og de er bygd både i lafteverk og reisverk. Naustklyngen er regulert til bevaring.

Naustene bør kunne tilrettelegges og formidles i sammenheng med kulturmiljøet i Ytre Saksenvik.

#### Tema som området representerer:

- Gårder og kulturlandskap

#### Overordnede tiltak:

- Opprettholde status som regulert til bevaring

- Initiere samarbeid med eiere om forvaltningen av bygningene og området

Kulturminner som er representative for området:

- INDRE SAKSENVIK, GNR 5  
7 naust og 2 sjøboder

## Overgripende kulturminneverdier i Indre Saksenvik

| Kulturminneverdi                          | Svært høy | Høy verdi | Middels verdi | Lav eller ingen verdi |
|---|-----------|-----------|---------------|-----------------------|
| Representativitet og sjeldenhet           |           | X         |               |                       |
| Alder og autenticitet – kunnskapsverdi    | X         |           |               |                       |
| Kulturhistorisk verdi                     | X         |           |               |                       |
| Opplevelsesverdi – bevaringstilstand      | X         |           |               |                       |
| Identitet og/eller symbolverdi            | X         |           |               |                       |
| Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse |           |           |               | X                     |



Rognanbryggene.



Hansennaustet, båtbyggerverksted fra etterkrigstida.

### (1.3) Rognanfjæra

#### Områdebeskrivelse

Rognan er strandsted, og det er her den store fartøybyggingen fant sted. Bygningsmiljøet i Rognanfjæra er sammensatt og forteller om handel og industrihistorie. Fortsatt bygges og repareres båter og fartøy i fjæra. Det er nå også blitt en viktig kulturell arena. Nesten alle bygninger er fra det tjuende århundre. De representerer bruksmuligheter, og de gir stedet identitet.

#### Tema som området representerer

- Strandsted
- Båtbygging og fartøybygging
- Skog og utmark

#### Overordnede tiltak

- Etablere hensynssone som sikrer kulturminnene, i kombinasjon med andre formål.

- Opprettholde Rognanbryggens status som regulert til bevaring.
- Utvikle området med ny bruk av bygninger der det er mulig

Kulturminner som er representative for området:

- ROGNAN GNR 43/106, 1322, 65, 95, 99, 1141, 199, 229, 499, 685, 1027, 1348, 94, 1342, 1334.

Slip med smie, kontor, sag, 3 bolighus med uthus, de 4 bryggene, Hansennaustet, Laminatverkstedet, Liengnaustet, Drageveftet, Drageslipen, Dragebrygga, Dragesaga, Haagensenverkstedet.

I Vesterfjæra rammer slipen med smia, kontoret og saga inn Rognan mot vest. De tre bolighusene langs Vesterfjæra er viktige miljøskapende elementer. Midt i sentrum troner de store bryggene, symbol for Rognan.

Hansennaustet og Liengnaustet er to båtbyggerhaller bygd på 1950-tallet. De ble kalt naust fordi båtbyggerne før bygde båter i naustene som stod i fjæra. Laminatverkstedet er bygd i etterkrigstidens knappe stil. Drageslipen er en særmerkt slip som står igjen og en av få direkte minner fra nyere tids fartøybygging, og den er et vesentlig kulturminne med pedagogisk verdi. Dragebrygga er en stor og markant trebygning, med en tydelig autenticitet og miljøverdi. Dragesaga er et stort sagbruk med formidlingspotensial. Haagensenverkstedet er et motorverksted bygd i en lokal fasadestein. Verkstedet og porten til Drageslipen er fredet. Alle disse kulturminnene har både i seg selv og i sammenheng vesentlig betydning for formidlingen av fartøybyggingen i Rognanfjæra.

### Overgripende kulturminneverdier i Rognanfjæra

| Kulturminneverdi                          | Svært høy | Høy verdi | Middels verdi | Lav eller ingen verdi |
|---|-----------|-----------|---------------|-----------------------|
| Representativitet og sjeldenhet           |           | X         |               |                       |
| Alder og autenticitet – kunnskapsverdi    |           | X         |               |                       |
| Kulturhistorisk verdi                     | X         |           |               |                       |
| Opplevelsesverdi – bevaringstilstand      | X         |           |               |                       |
| Identitet og/eller symbolverdi            | X         |           |               |                       |
| Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse |           |           | X             |                       |



Boligen er ett av de fineste eksemplene på den rike boligarkitekturen.

### (1.4) Dalvegen Rognan

#### Områdebeskrivelse

Dalvegen var tidligere innfallsporten til Rognan, landeveien mot dalen. I området er det et stort spenn fra tradisjonelle nordlandshus via sveitserstil og historisme til byggmesterfunktis. Viktige elementer som skifertak, vindu, paneler og bislag er fortsatt bevart. Samtidig er det et område preget av endringer i volum, skala og materialbruk.

#### Tema som området representerer

- En rik boligarkitektur
- Strandsted og tettsted

#### Overordnede tiltak

- Etablere hensynssone formål bevaring for deler av miljøet langs Dalvegen

Kulturminner som er representative for området:

- ROGNAN, GNR 43/1118

Bolig og bryggerhus

Boligen fra 1906 er i to etasjer og oppført med sveitserstilens uttrykk og nordlandshusets planløsning. Boligen er en del forflatet i fasaden, men grunnformen og en del av det opprinnelige panelet og de to bislagene er bevart. Bryggerhuset er uendret, og det er ett av få bevart med murt grue.

- ROGNAN, GNR 43/90

Bolig og uthus

Boligen er ett av de fineste eksemplene på den rike boligarkitekturen, med fint utført ornamentikk, panel, vindu og

skifertaket bevart. Uthuset har takrytter i dragestil.

- ROGNAN, GNR 43/149

Bolighus og uthus

Bolighuset er av typen nordlandshus, med skifertaket, panelet og vinduene bevart. Boligen danner den visuelle avslutningen av Tyrivegen når man kommer østfra, og har en viktig miljøskapende funksjon.



Den nordre delen av Dalvegen.

### Overgripende kulturminneverdier i Dalvegen

| Kulturminneverdi                          | Svært høy | Høy verdi | Middels verdi | Lav eller ingen verdi |
|---|-----------|-----------|---------------|-----------------------|
| Representativitet og sjeldenhet           |           | X         |               |                       |
| Alder og autenticitet – kunnskapsverdi    |           |           | X             |                       |
| Kulturhistorisk verdi                     |           | X         |               |                       |
| Opplevelsesverdi – bevaringstilstand      |           | X         |               |                       |
| Identitet og/eller symbolverdi            |           |           | X             |                       |
| Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse |           | X         |               |                       |



## (1.5) Tverråmoen

### Områdebeskrivelse

Tverråmoen er en stor slette midt i dalen sør for Skar, omgitt av elver og bratte lier. Kulturmiljøet ved Tverråmoen har en sammensatt historie. Fra 1750 til 1920 var det fast samisk bosetting her. Navnet «Lappvegen», den gamle ferdsselvegen ned til Medby, forteller om dette. Den samiske bosettingen ble etablert i konflikt med Sundbygården, som brukte området til beite og slått. Fra 1920 ble deler av Tverråmoen dyrket, det ble etablert en form for seterdrift, og mange fra Sundby hadde hytter, og høyskytter. Det er mange kulturminner i området. Noen bygninger fra før 1900, noen nyere høyskytter, en eldre hytte i funksstil, en tømmerhytte bygd i nasjonalromantisk stil. Alt omkranset av det åpne landskapet med rydningsrøyer og ferdsselveger, tilplantet granskog og lauvskogen som kryper nærmere.

### Tema som området representerer

- Samisk kultur- og bosettingshistorie
- Ferdsselsårer
- Gårder og kulturlandskap

### Overordnede tiltak

- Det bør foretas bedre registreringer av kulturminner
- Etablere hensynssone med formål bevaring av bygninger og kulturlandskap
- Det bør etableres samarbeid mellom eiere og kommunen om tilrettelegging, skjøtsel og bevaring av kulturmiljøet på Tverråmoen

Kulturminner som er representative for området:

- SUNDBY, GNR 12 BNR 27, 33 OG 83 Bolighus og 2 stabbur

Bolighuset i Øvergården (bnr 27) er ei to roms laftet stuebygning, i halvannen etasje. De trapesformede golvåsene forteller at den kan være fra midten av 1800-tallet, eller før. Bolighuset står på opprinnelig plass.

Et laftet stabbur (bnr 33) med forgang og stabbursrom som kan være et par hundre år gammelt. Fine detaljer og eldre metoder og materialer. Et lite stabbur (bnr 83) er flyttet fra det gamle tunet i Øvergården. Stabburet er godt bevart. Forgangen i skjelterverk er tatt bort men det har fine detaljer, eldre sperretak og detaljer som trapesformet syllestokk.

- SUNDBY GNR 12, MEDBY GNR 11 Ferdsselsårer

«Lappvegen» er en sti og hulveg som strekker seg fra Medby til Tverråmoen. Noen steder lett synlig, andre steder ødelagt av vegbygging. Navnet forteller om samisk bosetting og bruk av vegen. Vegen er antakelig veldig gammel, førreformatorisk og fredet. Lokalt på Tverråmoen er det fine gårdsveger, eldre og nyere skogsveger, og ferdsselsårer både mot Misvær, Skar, Sundby og Drageid.



Det gamle bolighuset i Øvergården.



Gammelt stabbur

## Overgripende kulturminneverdier på Tverråmoen, Sundby

| Kulturminneverdi                          | Svært høy | Høy verdi | Middels verdi | Lav eller ingen verdi |
|---|-----------|-----------|---------------|-----------------------|
| Representativitet og sjeldenhet           |           | X         |               |                       |
| Alder og autenticitet – kunnskapsverdi    |           | X         |               |                       |
| Kulturhistorisk verdi                     |           | X         |               |                       |
| Opplevelsesverdi – bevaringstilstand      |           | X         |               |                       |
| Identitet og/eller symbolverdi            |           | X         |               |                       |
| Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse |           |           | X             |                       |



Gullbakkgården.

### (1.6) Brenne

#### Områdebeskrivelse

På Brenne er det tre enkelttun bevart som har verdi hver for seg. De ligger forholdsvis langt fra hverandre, men utgjør likevel en helhet, typisk for tiden etter utskiftingene på slutten av 1800-tallet.

#### Tema som området representerer

- Gårder og kulturlandskap
- En rik boligarkitektur
- Båtbygging og fartøybygging

#### Overordnede tiltak

- Etablere hensynssone som sikrer bygninger og omgivelser for Gullbakkgården

Kulturminner som er representative for området:

- BRENNE, GNR 15/9

Bolighus og låve

Bolighus i tradisjonell utførelse, bygd på 1800-tallet, flyttet to ganger og siste gang om lag 1895. Bevart med bislag, bordkledd i en eldre paneltype og torvtaket erstattet med skifertak. Den umalte låvebygningen, bygd ca. 1895, er typisk for sin tid og har miljøverdi i sammenheng med bolighuset.

- BRENNE, GNR 15/11

Bolighus, eldhus og låve

Boligen er bygd ca. 1920, i en amerikansk inspirert byggestil. Originale vindu og omramminger, skifertak. Eldhuset er flyttet fra fjellgården Kvanndal, der det rundt 1880 ble bygd som bolighus for en samisk familie, etter at de først bodde

i gamle. Låven rammer inn tunet og har miljøverdi.

- BRENNE, GNR 15/49

Bolig, eldhus, låve og båtskytte

Gullbakkgården er svært tidstypisk, med sine fire bevarte bygninger. Boligen er i to etasjer, den er panelt og hvitmalt, vinduene er i sen-empire/sveitserstil, og den har skifertekke. Fjøset er også typisk, men med eldre materialbruk og håndverkstradisjon. Båtskytta er en nyere type, bygd i reisverk og bordkledd. Eldhuset er en 1700-talls røykstue som er flyttet og ombygd, men endringsskikken er lett å lese. Miljøet som helhet har høy kulturminneverdi, og alle bygningene har høy kildeverdi og er sårbare for endringer.

### Overgripende kulturminneverdier på Brenne

| Kulturminneverdi                          | Svært høy | Høy verdi | Middels verdi | Lav eller ingen verdi |
|---|-----------|-----------|---------------|-----------------------|
| Representativitet og sjeldenhet           |           |           | X             |                       |
| Alder og autenticitet – kunnskapsverdi    |           | X         |               |                       |
| Kulturhistorisk verdi                     |           | X         |               |                       |
| Opplevelsesverdi – bevaringstilstand      |           | X         |               |                       |
| Identitet og/eller symbolverdi            |           | X         |               |                       |
| Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse |           |           | X             |                       |



Oldgård på Drageid er et godt bevart gårdstun fra tidlig 1900-tall. Stabburet bak til høyre er bygd før 1650 og automatisk fredet.

### (1.7) Øvre Drageid

#### Områdebeskrivelse

På Øvre Drageid finner vi mange eldre bygninger, eksempler på en rikere boligarkitektur, hele bygningsmiljø, båtskytter og andre interessante enkeltbygninger.

#### Tema som området representerer

- Gårder og kulturlandskap
- En rik boligarkitektur
- Båtbygging og fartøybygging

#### Overordnede tiltak

- Etablere hensynssone med formål bevaring

Kulturminner som er representative for området:

- ØVRE DRAGEID, 17/18 (OLDGÅRD)

Bolighus, stabbur, uthus, låve

I dette tunet etablert fra 1909-1911 finner vi Saltalds eldste kjente bygning; stabburet som er datert bygd i 1628 og erklært fredet. Stabburet står i et fint atriumstun, lukket mot nordøst og åpent mot sørvest. Låven og uthuset ved stabburet er viktige for miljøet i tunet og omkring det fredete stabburet. Det samme er boligen, som er et kraftfullt eksempel på tidstypisk boligarkitektur. Selv om vinduene er endret er grunnformen den samme, og med bevart opprinnelig panel, skifertak og et rikt dekorert bislag.

- ØVRE DRAGEID, 17/18/1  
Butikk

Butikken er bygd av brukerne på

17/18, Oldgård, og hører til i samme miljø som hovedtunet. Den har nyere butikkvindu som forteller tydelig at dette er en offentlig bygning. Det var flere butikker på Drageid, og dette er den best bevarte. Butikken er plassert inntil bygdevegen, illustrerende for ferdsel og handel.

- ØVRE DRAGEID, 17/10

Bolighus, stabbur og låve

Boligen ble delt av fra boligen på naboeiendommen 17/6. Boligen har vindu i empirestil, i dag sjeldent for Saltald. Omrammingen på hoveddøra er fra samme epoke. Den grå låven i baksiden av tunet er fint bevart og ble brukt av en finsnekker, som var både kistemaker og båtbygger.

### Overgripende kulturminneverdier på Øvre Drageid

| Kulturminneverdi                          | Svært høy | Høy verdi | Middels verdi | Lav eller ingen verdi |
|---|-----------|-----------|---------------|-----------------------|
| Representativitet og sjeldenhet           |           | X         |               |                       |
| Alder og autenticitet – kunnskapsverdi    |           | X         |               |                       |
| Kulturhistorisk verdi                     |           | X         |               |                       |
| Opplevelsesverdi – bevaringstilstand      |           |           | X             |                       |
| Identitet og/eller symbolverdi            |           |           | X             |                       |
| Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse |           | X         |               |                       |



Hovedbygningen på Vensmoen. Foto: Wikipedia



Eldre oversiktsbilde av Vensmoen. Foto: Kristian Hartvigsen

### (1.8) Vensmoen

#### Områdebeskrivelse

Vensmoen Sanatorium ble bygd som statlig sanatorium for behandling av tuberkulosepasienter fra Nord-Norge. Institusjonen var i drift fra 1916 til 1966, og seinere var det i mange år sentralinstitusjon for psykisk utviklingshemmede. Anlegget fikk en tilbaketrukket plassering i skogen, omkranset av en vakker park. Den monumentale hovedbygningen med sin 260 meter lange fasade og innslag av barokk, nyklassisisme og jugend var i sin tid en av Skandinavias største trebygninger. Med eget kraftverk, snekkerverksted, gartneri, grisehus, stall, bakeri, vaskeri, kjøkken, smie,

sentralfyr, skole og boliger for ansatte var Vensmoen Sanatorium et samfunn for seg selv.

I dag regnes Vensmoen Sanatorium til det mest komplette og intakte anlegget fra etableringen av de 5–6 statlige tuberkulosesanatoriene rundt om i Norge. Som kulturminne har Vensmoen en betydelig nasjonal, regional og lokal verdi. Det er særlig bebyggelsen fra etableringen av tuberkulosesanatoriet som står i en særstilling. Vensmoen har hatt en svært stor betydning for Saltdals utvikling, økonomi og identitet. Bygningene er i dag i både kommunalt og privat eie.

#### Tema som området representerer

- Fellesskapets kulturminner

#### Overordnede tiltak

- Utvide bevaringsområdet slik at det omfatter de andre bygningene listet som representative for området

Kulturminner som er representative for området:

- KVÆLE, GNR 19/170, 169, 165, 172, 99, 76, DELER AV 9

Hovedbygningen, parken, snekkerverkstedet, Rødgården, Grågård, stabburet, maskinistboligen, overlegeboligen, stallen, grisehuset, vedbua.

#### Overgripende kulturminneverdier på Vensmoen

| Kulturminneverdi                          | Svært høy | Høy verdi | Middels verdi | Lav eller ingen verdi |
|---|-----------|-----------|---------------|-----------------------|
| Representativitet og sjeldenhet           | X         |           |               |                       |
| Alder og autenticitet – kunnskapsverdi    | X         |           |               |                       |
| Kulturhistorisk verdi                     | X         |           |               |                       |
| Opplevelsesverdi – bevaringstilstand      |           | X         |               |                       |
| Identitet og/eller symbolverdi            | X         |           |               |                       |
| Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse | X         |           |               |                       |

## (1.9) Røkland

### Områdebeskrivelse

Klyngetunet på Røkland ble utskiftet i 1885. Noen av bygningene er fra før utskiftingen, og mange kom til etter utskiftingen eller fikk ny form, fasade og plassering. Det er en fin helhet, og det er et velpleid kulturlandskap. Noen av de største bygningene troner på bakkekanten mot øst og sør. Både bygningene i seg selv, fint bevarte vindu, paneler, farger og skifertakene er viktige elementer. I miljøet er også to tradisjonelle båtskytter. Grå låver og eldre stabbur og stall gir historisk dybde.

#### Tema som området representerer

- Gårder og kulturlandskap
- En rik boligarkitektur
- Båtbygging og fartøybygging

#### Overordnet tiltak

- Etablere hensynssone formål bevaring

Kulturminner som er representative for området:

- RØKLAND, GNR 20/1

Bolighus, eldhus og låve

Bolighuset er uvanlig stort. Den sørligste og eldste delen er fra før utskiftingen, og er ikke flyttet. Markant plassert på bakkekanten. Tidstypisk skifertak, og fint bevarte og lokalt sjeldne detaljeringer i empirestil omkranser inngangen. Eldhuset er ei tidligere røykstue, bygd på 1800-tallet. Seinere bygd litt høyere, og

åren erstattet av ei sidestilt grue med skorstein over tak. Eldhuset har høy kildeverdi og opplevelsesverdi. Den umalte grå driftsbygningen er et viktig miljøskapende element mot sør. De tre bygningene er svært karakteristiske og det er viktig å bevare dem, også med sine fasadeelementer.

- RØKLAND, GNR 20/6

Bolighus, låve, stabbur og båtskytte

Bolighuset er et lite nordlandshus, påbygd i lengden og løftet til to etasjer, typisk for tiden etter utskiftingene. Seinere bordkledd og torvtaket erstattet med skifertak. Båtskytta er av den eldste typen, fra 1800-tallet, med sjølbærende staver, seinere bordkledd. Tunet er av de best bevarte i Saltdal og et meget fint eksempel for sin tid. Fjøset er bygd som driftsbygning før utskiftingen av gården, noe som gir den ekstra kulturhistorisk verdi og miljøverdi.

- RØKLAND, GNR 20/7

Fjøs, stabbur, båtskytte og stall

Fjøset er den typiske umalte driftsbygningen, fint bevart. Stabburet er gjennom årringanalyse datert til å være bygd i Trøndelag omkring 1820. Et vel bevart og spennende eksempel på spesialisering og handel. Båtskytta er av den tradisjonelle typen og endringene i form av bordkledning og støpt golv reduserer ikke bevaringsverdien.

- RØKLAND, GNR 20

Gårdsveger og kulturlandskap

Gårdsvegene på Røkland er for en stor del bevart og de er et viktig trekk ved gården. Sørøver på bnr 1 går det en gammel ferdselsveg mellom våningshuset og eldhuset, den minner om en alderdommelig hulveg. Kulturlandskapet er fortsatt velpleid, og det er viktig å sikre omgivelsene til og forbindelsene mellom de bevaringsverdige bygningsmiljøene.



Fjøs, båtskytte, stabbur, bolighus.

### Overgripende kulturminneverdier på Røkland

| Kulturminneverdi                          | Svært høy | Høy verdi | Middels verdi | Lav eller ingen verdi |
|---|-----------|-----------|---------------|-----------------------|
| Representativitet og sjeldenhet           |           | X         |               |                       |
| Alder og autenticitet – kunnskapsverdi    | X         |           |               |                       |
| Kulturhistorisk verdi                     | X         |           |               |                       |
| Opplevelsesverdi – bevaringstilstand      | X         |           |               |                       |
| Identitet og/eller symbolverdi            |           |           | X             |                       |
| Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse |           | X         |               |                       |



Standardalen. Foto: Cato Hultmann

### (1.11) Standardalen

#### Områdebeskrivelse

Bosettingen i Standardalen ble opptatt omkring 1860 av en samisk slekt. Plassen var bosatt fram til etter andre verdenskrig. Det er bevart både bolig- hus, stabbur og to andre uthus, tufter og kulturlandskap. Standardalen er et fint bevart eksempel på de fjellnære gårdene opptatt på 1800-tallet i Saltdal.

#### Tema som området representerer

- Samisk kultur- og bosettingshistorie
- Gårder og kulturlandskap

#### Overordnede tiltak

- Etablere hensynssone formål bevaring
- Registrere kulturminner

Kulturminner som er representative for området:

- BLEIKNES, GNR 33/14

Bolighus, stabbur og 2 uthus

Bolighuset skal være bygd av den første som bosatte seg her. De andre bygningene har noe ulik alder, men alle er godt ivaretatt.

Jordbrukslandskapet med frodige enger er fortsatt åpent.

### Overgripende kulturminneverdier i Standardalen

| Kulturminneverdi                          | Svært høy | Høy verdi | Middels verdi | Lav eller ingen verdi |
|---|-----------|-----------|---------------|-----------------------|
| Representativitet og sjeldenhet           |           | X         |               |                       |
| Alder og autentisitet – kunnskapsverdi    |           |           | X             |                       |
| Kulturhistorisk verdi                     |           | X         |               |                       |
| Opplevelsesverdi – bevaringstilstand      |           |           | X             |                       |
| Identitet og/eller symbolverdi            |           | X         |               |                       |
| Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse |           |           | X             |                       |



Bolighuset på Lifjell.

## (1.12) Lifjell

### Områdebeskrivelse

Gården ligger høyt over dalen, med utsikt mot Ølfjell. Bosettingen på Lifjell ble muligens opptatt av et samisk par allerede tidlig på 1800-tallet.

Dyrkingen og bebyggelsen kom til fra 1917. Selv om den faste bosettingen på Lifjell varte bare i to generasjoner er den et typisk og fint bevart eksempel på nyere tids bosetting i øvre del av Saltdal. Innmarka er begynt å gro igjen. Innmarka er registrert som lokalt viktig slåttemark.

Det er fine små kjøreveier og stier i bakkant av gården. Området er et forholdsvis lett tilgjengelig turmål. Innmarka grenser til Kjeggen naturreservat og dette forsterker bevaringsverdien.

#### Tema som området representerer

- Skog og utmark
- Gårder og kulturlandskap
- Samisk kultur- og bosettingshistorie

#### Overordnede tiltak

- Etablere hensynssone formål bevaring

Kulturminner som er representative for området:

- LIFJELL, GNR 71/30

Bolig, låve, verksted og sagbruk

Boligen er et godt bevart laftet tømmerhus i to etasjer. Det er upanelt, har skifertak og typiske vindu og stil fra tiden etter 1900. Fjøset/låven er den typiske enhetsbygningen. Verkstedet har en mer moderne stil og fargesetting. Nedenfor gården ligger sagbruket i skogkanten.

### Overgripende kulturminneverdier på Lifjell

| Kulturminneverdi                          | Svært høy | Høy verdi | Middels verdi | Lav eller ingen verdi |
|---|-----------|-----------|---------------|-----------------------|
| Representativitet og sjeldenhet           |           | X         |               |                       |
| Alder og autenticitet – kunnskapsverdi    |           |           | X             |                       |
| Kulturhistorisk verdi                     |           |           | X             |                       |
| Opplevelsesverdi – bevaringstilstand      |           | X         |               |                       |
| Identitet og/eller symbolverdi            |           | X         |               |                       |
| Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse |           |           | X             |                       |



Det gamle trehotellet er varsomt restaurert. Foto: Storjord Hotel

### (1.13) Kulturmiljøet på Storjord

#### Områdebeskrivelse

Storjord representerer skog, samferdsel, turisme, samisk historie og krigshistorie. Her finnes Arboretet og den nylig fredete Skogvoktergården, sentrale kulturminner fra den moderne skogforvaltningen og skogkultur. Foran skogvokterboligen er en større, fredet boplass. Skjult i skogen ligger restene av den samiske Henrikgammen. Det lille og varsomt forvaltede trehotellet Storjord Hotel, de gamle bruene og ferdselsvegene bidrar alle til opplevelsen av stedet.

#### Tema som området representerer

- Skog og utmark
- Ferdselsårer
- Krigens kulturminner
- Samisk kultur- og bosettingshistorie

#### Overordnede tiltak

- Etablere hensynssone formål bevaring

Kulturminner som er representative for området:

- STORJORD, GNR 71/36

Storjord Hotel

Det naturskjønt beliggende lille trehotellet fra 1923 er varsomt utbedret og tatt i bruk igjen som hotell.

Driftsbygningen og uthuset rammer inn eiendommen i øst og har både bygningshistorisk verdi og miljøverdi.

- STORJORD, GNR 71/3

Det lille tømmerhuset er et eldre bolighus, muligens fra tidlig 1800-tall, som gir det aldersverdi for Storjord.

- STORJORD, GNR 71/1

Skogvoktergården og Klengstua er forskriftsfredet som del av landsverneplan for statlig eid virksomhet. Det er godt bevarte bygninger, allment tilgjengelig og nært andre kulturminner.

### Overgripende kulturminneverdier på Storjord

| Kulturminneverdi                          | Svært høy | Høy verdi | Middels verdi | Lav eller ingen verdi |
|---|-----------|-----------|---------------|-----------------------|
| Representativitet og sjeldenhet           |           | X         |               |                       |
| Alder og autenticitet – kunnskapsverdi    |           |           | X             |                       |
| Kulturhistorisk verdi                     |           | X         |               |                       |
| Opplevelsesverdi – bevaringstilstand      |           | X         |               |                       |
| Identitet og/eller symbolverdi            |           | X         |               |                       |
| Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse |           |           | X             |                       |





Høyskytte bygd i skjelverterk, på Evensgård.

## Del 2 – Prioriterte enkeltminner

Utenom de større kulturmiljøene er Saltdal rik på enkeltstående kulturminner og mindre miljø. Et utvalg av disse er prioritert og omtalt her, gruppert etter tema.

### (2.1) Tema «Gårder og kulturlandskap»

- GRADDIS, GNR 72/4

#### Fjellstue

Fjellstua er en velproporsjonert bygning med skifertak bevart. Graddis fjellstue har en lang historie og forteller om forbindelsen mot Sverige. Fortsatt drives turisme på stedet, og de gamle bygningene kan være en ressurs for utvikling.

- SKAITI

#### Bolighus

Bolighuset bygd i 1914, er det første bygde da slekta flyttet fra Rana. Det er godt bevart, og eksempel på kulturminner som forteller om migrasjonen mellom Rana og Saltdal, i en periode typisk for Øvre Saltdal.

- STORNES, GNR 71/13, 9

#### Mølne

Mølle i lafteverk, bygd ca. 1850. En av få møller bevart i Saltdal. Mølla er tatt godt vare på, og den er et lett tilgjengelig turmål. Saga på samme sted har også kulturminneverdi.

- NORDNES, GNR 30/13

#### Eldhus

Tidligere årestue – røykstue, som kan være fra 1700-tallet. I 1927 ble de sotete stakkene høvlet rein, bygningen ble hevet med fire omfar i osp. Den ble også forlenget, og lafteverket kledd utvendig. Sjeldent og godt bevart eksempel på byggeskikk, ildsteds- og matskikk.

- LILLEALLMENNINGEN, GNR 27/4

#### Stabbur

Stabburet er fra første halvdel av 1800-tallet. Det er bygd med skjelverterk, som var vanlig før og er sjelden nå. Etter tradisjonen var den laftede delen brukt som brudekammers.

- VASSBOTNFJELL, GNR 24/1

#### Bolighus

Bolighuset er fra den første faste

bosettingen på Vassbotnfjell, bygd omkring 1840. Paret som bygde det var innflyttere fra Rana. Bolighuset er tilbygd og påbygd, og det opprinnelige huset er lett å lese. Et spennende eksempel på de nyere bosettingene og migrasjon på 1800-tallet.

- EVENESGÅRD, GNR 22/5

#### Høyskytte

Høyskytta er bygd i skjelverterk. Skytta er godt bevart, med få endringer. De gamle utslåttene i den frodige lia bakom er ikke i bruk, men er fortsatt lett å få øye på. Skytta bør sikres og repareres, den nærmeste skogen tas bort slik at utslåttene vises.

- NES, GNR 18/1

#### Høyskytte

Den eldste skytta er et blikkfang der den står like inntil E6. Den er etter byggetradisjonen bygd på 1700-tallet. Byggemåten er skjelverterk.

- SAKSENVIK, GNR 5/16 OG 5/29 (GRØNLISSETRA)

#### Seterbebyggelse

Flere bygninger er bevart, med det



*Bolighuset på Setså, ett av få i Saltdal bevart med grue.*

eldste seterhuset bygd omkring 1870. Seterdrift var ikke vanlig i Salten, og Grønlietra er ett av få unntak vi kjenner.

- NÆSTBY, GNR 10/9

Eldhus

Eldhus som var årestue fram til det ble flyttet til dagens plassering ca. 1920. Det har interessante detaljer, som trekkhull i siden, og er godt bevart.

- YTRE SETSÅ, GNR 1/18

Bolighus

Bolighuset er ett av svært få bevart i regionen med grue, plassert inn i kjøkkenet gjennom veggen fra svala. Det er flyttet tre ganger før det i 1905 kom dit det står i dag. Huset ligger orientert mot framherskende vindretning og er et tydelig miljøskapende element midt i bebyggelsen.

- LANGSET, GNR 3/8

Naust

Naustet er datert til å være bygd i 1716 eller like etter, og er så langt

Saltdals nest eldste kjente bygning. Lafteverket har spor etter ildsted og det er mulig naustet har hatt en annen funksjon før.

- SKIPMANNVIKJELL, GNR 48/3

Eldhus

Eldhuset er et par hundre år gammelt, og har vært årestue før det ble flyttet og fikk skorstein over tak.

## **(2.2) Tema «Samisk kultur- og bosettingshistorie»**

- BOTNVATN, GNR 7/6 HOLMEN

Bolig, fjøs og sjå

Bruket er etablert på 1920-tallet av en familie med samisk bakgrunn fra Botnvatn. Plassen forteller om samisk bosetting og identitet, og om kulturmøte. Bolighuset er bygd av et tilflyttet stabbur. Fjøsset er bygd av tømmer fra et gammelt bolighus, og vedsjåen ble bygd da plassen ble etablert.

- SALTFJELLET, GNR 74/1

Nordsamisk gamme

Gammen er bygd av nordsamene som begynte å bruke beiteområdene på Saltfjellet etter 1920. Gammen har



*Bolig, fjøs og sjå på husmannsplassen i Botnvatn.*



Båtskytta på Jobakkane i Storalmenningen er fra midten av 1800-tallet.

også innslag av pitesamisk byggeskikk. I området er også rester av reingjerde og mange andre kulturminner.

- LØNSDAL MED OMGIVELSER, GNR 73/1 OG 76/1 MFL

Viktig område for den eldre samiske kulturhistorien. De siste årenes forskning på stalloboplasser og kulturspor i tre (barktaking) har gitt ny kunnskap som har stort formidlingspotensial.

- EVENESDAL, GNR 25/1 (ELSAIA)

Låve og boplass

Den samiske bosettingen i Elsalia varte fram til 1940-tallet. I Elsalia er bevart en einbotna låve, og det er tufter etter fjøs og gamme, dessuten åkerreiner, slåttemark, og ferdsselsveger. Et lite kulturmiljø der bare en enkelt bygning er bevart. Det er også mange automatisk fredete arkeologiske samiske kulturminner i området.

- OS, GNR 9/3 (BÅTSKAR)

Bosettingsområde

Eldre samisk bosettingsområde,

synlig oppe i lia på østsiden av dalen. Fortsatt er det mange som husker stedet og folket. De arkeologiske kulturminnene på stedet bør registreres.

- NORDNES, GNR 30/36

Stabbur

Stabburet er ifølge tradisjonen flyttet ned fra den samiske boplassen Eligamsletta på Nordnesfjell. Det er et fint utført og litt sjeldent laft. Stabburets samiske tilhørighet bør avklares og formidles.

### (2.3) Tema «Skog og utmark»

- NESTBYVEGEN/FJELLVEGEN, GNR 10

Skogsveg

Vegen er bygd som sysselsettingstiltak på 1930-tallet, med handmurte fundamenter, et flott eksempel på vegbygging på denne tiden.

- NESTBY, GNR10/1

Jakt- og fiskegamme

Fra slutten av 1800-tallet ble det bygd mange skogshusvær og de første



Båtskytte og eldhus i Nordnes.

jakt- og fiskehytter, og noen av dem ble bygd som gammer. Gammen i Nydalen er stavbygd, med veggkledning av spildrer av bjørk, tekket med never og torv. Bygningstypen er svært sjelden.

### (2.4) Tema «Båtbygging og fartøybygging»

- ØVRE DRAGEID, GNR 17/8

Båtskytte

Båtskytte i to etasjer. Modernisert og utviklet variant av båtskyttene. Inngår i et tett bygningsmiljø med andre eldre bygninger.



Kranegården, eksempel på Saltdals rike boligarkitektur.

- STORALMENNINGEN, GNR 28/1

Båtskytte og smie

Båtskytta er en av de få bevarte av den eldste typen, med sjølbærende staver. Før var det gjerne ikke veggkledning, eller med kledning av bjørkeris. Skytta er muligens bygd omkring 1840-1850, før den ble flyttet til Jotbakken ca. 1872. Skytta er så gammel at den eldste typen nordlandsbåter, krumstevningene, er bygd i den. Skytta har høy bevaringsverdi. Den er plassert i utkantet av et tun med ei eldre sommerstue, fjøs og smie, også disse bygningene har miljøverdi, og kunnskapsverdi.

- STORALMENNINGEN, GNR 28/5

Båtverksted

Verkstedet ligger i et miljø med flere båtverksteder og andre eldre bygninger. Typisk for moderniseringen av hjemmeindustrien på gårdene knyttet til båtbyggingen.

- NORDNES, GNR 30/3

Båtskytte og eldhus

Ett roms båtskytte med eldhus. Bygningen er kanskje den eneste båtskytta med ei natursteinsmurt grue bevart. Ingen eldre bygninger i umiddelbar nærhet. Båtskytta har høy

kunnskapsverdi og opplevelsesverdi.

**(2.5) Tema «En rik boligarkitektur»**

- ROGNAN, GNR 43/103 (KRANEGÅRDEN)

Bolighus og uthus

Kranegården er et rikt dekorert bolighus, påkostet og imponerende for sin tid. Det er godt bevart, lite vendret. Uthuset er også et veldig viktig element, med skifertekke og uendrete fasader. Omgivelsene er mye endret, og det er viktig å bevare bygningens uttrykk og de samlede kulturminneverdiene i bygningene og området.

- BAKKEN, GNR 43/3

Bolighus

Bolighuset er en godt bevart og karakteristisk skippergård fra om lag 1875. Den er stor, bygd som midtgangsstue, og har en uvanlig flott dekorert inngangsdør, begge sjelden i vårt område.

- DRAGEID NEDRE, GNR 16/12

Større bolighus fra 1922 med eksteriøret nesten intakt, med skifertaket og opprinnelige vinduer bevart. Boligen er del av et tidstypisk

atriumstun med driftsbygning og uthus, iøyenfallende plassert ved bygdevegen.

**(2.6) Tema «Strandsted og tettsted»**

- BYGNINGER LISTET I KOMMUNEDELPLAN FOR ROGNAN

Se egen liste utarbeidet i forbindelse med kommunedelplanen for Rognan sentrum.

**(2.7) Tema «Felleskapets kulturminner»**

- KIRKENE

Begge kirker i Saltdal er listeført som bevaringsverdige kirkebygg. Eksteriøret har mange av sine opprinnelige kvaliteter i behold.

- KIRKEGÅRDENE

Kirkegårdene er ved Saltdal kirke og Øvre Saltdal kirke. Fellesrådet har ansvar for å forvalte krigskirkegårdene. Den gamle kirkegården samt fundament etter den eldste kirken på Saltnes er avskrevet som kirkegård og er regulert til bevaring.

- PRESTEGÅRDEN, GNR 42/1

Bolighus, stabbur og fjøs

På prestegården finner vi en stor og karakteristisk bolig, bygd i sveitserstil. Stabburet er fra 1800-tallet.

Driftsbygningen fra 1920-tallet rammer inn tunet mot nord. Alle tre bygninger har bevart mye av sin opprinnelige karakter. Prestegården var embetsbolig, og her hadde presten sitt kontor.

- ROGNAN, GNR 42/233

Skolehus

Skolehuset på Rognan er et to etasjes skolebygg som er meget godt ivaretatt, og i bruk til næringsvirksomhet og utstillingslokale. Skolen ligger i nærheten av den nyere Klokkegården og Saltdal kirke.

- EVENESDAL, GNR 25/1

Skolehus

Skolen er bygd 1905-06. Utenom å være skolehus er bygningen brukt til religiøse møter, som stemmelokale og som grendehus. Med unntak av eksteriørfargen, en etterkrigs ytterdør som kler huset godt, og en nyere terrasse, er skolehuset uendret. Skolen er en av de få gamle skolene bevart i Saltdal.

## (2.8) Tema «Ferdelsårer»

- DJEVLEDALSVEIEN, GNR 72/1

Ferdeselvei

Den gamle ferdelsveien fra Junkerdal mot Graddis, der den fortsetter mot Sverige. Djevedalsbrua er omtalt i Statens vegvesens nasjonale verneplan for veier, bruer og vegrelaterte kulturminner.

- HENGEBRUER

Hengebruene over Saltelva og sideelver er alle en del av samferdselshistorien og har alle en lokal kulturminneverdi.

- STORJORDFJELLVEIEN 71/1

Vegen fra Storjord og opp til Storjordfjell er en eldre ferdelsveg og skogsveg, bygd for gården, skogsdrift og turisme.

## (2.9) Tema «Krigens kulturminner»

- SALTNES, GNR 8

Blodvegen

I Dalmovika er det et kors i berget, der en jugoslavisk fange ble skutt. Kulturminnet er vurdert til å ha vesentlig regional verdi.

- BOTN, GNR 6/6, 11, 14

Fangeleir, minnesmerker og gravplasser

Det er lite bevart av fangeleiren som var her. Gravplassene er bevarte, det samme er minnesmerker fra like etter krigen. Området har en sterk symbolverdi.

- HESTBRINKEN, GNR 74/1

Krigskirkegård

Kirkegården var i bruk fra 1945-51, som samleplass for graver andre steder i Øvre Saltdal. 693 gravlagte ble flyttet hit. I 1951 ble de så flyttet til Tjøtta. Gravstedet er tilnærmet intakt, sannsynligvis noe forstyrret mot veg. Regulert til hensynssone kulturmiljø.

- MINNESTØTTER

Etter krigen ble det satt opp flere minnestøtter knyttet til fangeleirene, og disse har en sterk symbolverdi. Særlig har de originale støttene på Stamnes høy verdi, sammen med støttene på Sundby og i Pothusleiren i

Røklandsmoen. Støttene ved Krokelva og Bjørnelva ble sprengt i 1950, i seg selv en sterk historie om etterkrigstida. Minnestøttene har høy kulturminneverdi og det må sikres en forsvarlig forvaltning.



Skolehuset i Evenesdal er i bruk som grendehus.

# 9. Handlingsdel

Kostnader knyttet til tiltak i handlingsplanen skal innarbeides i budsjettprosessen.

Handlingsplanens mål og tiltak skal gjennomgås og vurderes hvert annet år.

## 1. Forankre kulturminnehensyn i saksbehandling og forvaltning

| Tiltak   | År          | Ansvar                               | Samarbeidspartnere  | Kommentarer/henvisninger   |
|--|-------------|--------------------------------------|---|--|
| Ansvar for kommunens arbeid med kulturminner legges til PLUT og kultur   | 2020 - 2029 | PLUT<br>Kultur                       |   | Riksantikvarens strategi for arbeid med kulturarv i kommunene 2019 – 2022, s.12<br><br>Etablere en kommunal kulturminnegruppe med representanter fra kommunen og andre aktører |
| Bygge kunnskap og kompetanse.  | 2020 - 2029 | Saksbehandlere                       | PLUT<br>Kultur<br>Byggforvaltning   | Kap 4 Utfordringer i kulturminnearbeidet, punkt Kunnskap og kompetanse   |
| Kulturminneplanen gjøres kjent i organisasjonen, og på den måten sikre informasjon og kunnskap om planens innhold og ansvar. | 2020        | PLUT<br>Kultur<br>Oppvekst og kultur |   | Prioriteringene i planen legges til grunn i saksbehandling.  |
| Utvikle samhandling mellom kultur og PLUT om kulturminnearbeid.  | 2020 - 2021 | PLUT<br>Kultur                       |   | Riksantikvarens strategi for arbeid med kulturarv i kommunene 2019 – 2022, s.12<br><br>Det utarbeides årshjul for samhandling.   |
| Utarbeide en prioritert oversikt over de mest sårbare kulturminner.  | 2020 - 2021 | PLUT<br>Kultur                       | Saltdal Historielag<br>Saltdal kystlag<br>Nordland fylkeskommune<br>Sametinget<br>Nordlandsmuseet |  |
| Gjennomføre risikovurderinger for disse prioriterte kulturminner og tiltak som reduserer fare for skader.                    | 2020 - 2029 | PLUT<br>Kultur                       | Saltdal Historielag<br>Saltdal kystlag  | Riksantikvarens strategi for arbeid med kulturarv i kommunene 2019 – 2022, s.12  |
| Bruke plan- og bygningsloven aktivt for å ivareta kulturminneverdiene  | 2020 - 2029 | PLUT                                 |   | Plan- og bygningsloven   |
| Oppdatere arealplaner og bruke hensynssoner og andre virkemidler i plan- og bygningsloven                                    | 2020 -2029  | PLUT                                 |   | Plan- og bygningsloven   |

## 2. Ivaretagelse av kulturminnehensyn ved tiltak i prioriterte kulturmiljø og på andre kulturminner omtalt i planen.

| Tiltak   | År          | Ansvar                       | Samarbeidspartnere  | Kommentarer/henvisninger   |
|--|-------------|------------------------------|---|--|
| Etablere hensynssoner i de prioriterte kulturmiljøene, samt enkeltminnene krigskirkegårdene i Botn, kirkegården på Saltnes og Kranegården. | 2020 – 2029 | PLUT<br>Kultur               | Nordlandsmuseet<br>Lag/foreninger<br>Eiere av boliger og eiendommer | Kommuneplanens samfunnsdel med arealstrategier 2019 - 2028, kap 5. Arealplanstrategi |
| Initiere til registreringer og samhandling med eiere og forvaltning knyttet til kulturmiljøene i ytre Saksenvik, Dalvegen og Tverråmoen.   | 2020 – 2029 | PLUT                         | Kultur<br>Sametinget<br>Nordland fylkeskommune                      |  |
| Integrere kulturminnehensyn i forvaltningen av kommunale eiendommer  | 2020 – 2029 | Byggforvaltning              | PLUT  | Plan- og bygningsloven   |
| Initiere prosjekt for sikring av utsatte kulturminner, i samarbeid med eiere av kulturminner.  | 2020 – 2029 | Kultur<br>Kulturminne-gruppe |   | Initiere til tilskudd fra Kulturminnefondet.   |

## 3. Økonomiske virkemidler

| Tiltak  | År          | Ansvar         | Samarbeidspartnere | Kommentarer/henvisninger   |
|---|-------------|----------------|--------------------|--|
| Informere eiere om tilskuddsordninger   | 2020 – 2029 | Kultur<br>PLUT |                    | Kap 5, Økonomiske virkemidler, s. 11   |
| Utrede etablering av kommunal tilskuddsordning  | 2020 – 2023 | Kultur<br>PLUT | Kulturminnegruppe  | Kap 3, Overordnede tiltak, Lovverk, s. 7<br><br>Kap 5, Økonomiske virkemidler, s. 11 |
| Utrede fritak for eiendomsskatt for historiske bygninger når eierne har antikvariske merkostnader til utbedring av fasader. | 2020 – 2021 | Økonomi        | PLUT<br><br>Kultur |  |

#### 4. Informere og dele kunnskap

| Tiltak  | År          | Ansvar                               | Samarbeidspartnere                                | Kommentarer/henvisninger  |
|---|-------------|--------------------------------------|---|---|
| Opplæring for kommunalt ansatte i arbeid med kulturarv  | 2020 - 2029 | PLUT<br>Kultur                       | Kulturminnegruppe<br>Seminar                      | Kap 4 Utfordringer i kulturminnearbeidet, punkt Kunnskap og kompetanse<br>Kap 5 Verdiskapning<br>Kap 6 Aktører og virkemidler |
| Informasjon til publikum organiseres via kommunens informasjonstjeneste   | 2020 - 2029 | Tjenesteområdene i kommunen          |   | Riksantikvarens strategi for arbeid med kulturarv i kommunene 2019 – 2022, s.12   |
| Saltdal bibliotek samler og formidler relevant informasjon og litteratur om bygningsvern og øvrig kulturminnearbeid | 2020 - 2029 | Kultur<br>Bibliotek                  | Servicekontor                                     | Riksantikvarens strategi for arbeid med kulturarv i kommunene 2019 – 2022, s.12   |
| Utvikle formidlingsopplegg i barnehage og grunnskole  | 2020 - 2029 | Rektor<br>Barnehagestyrere<br>Kultur | Den kulturelle skolesekken<br>Kulturskolen        | Kap 6 Aktører og virkemidler, Aktører s. 10   |
| Utvikle lokal veileder i bygningsvern og byggeskikk   | 2020 - 2029 | PLUT                                 | Kultur<br>Byggforvaltning                         | Søke ekstern finansiering   |
| Arrangere fagseminarer om kulturminnevern   | 2020 - 2029 | Kultur<br>PLUT                       |   | Fagseminar arrangeres hvert 3.år  |
| Markere årlige kulturminnedager   | 2020 - 2029 | Kultur<br>PLUT                       | Frivillige lag og foreninger<br>Saltdal utvikling |   |

#### 5. Registrering av kulturminner

| Tiltak  | År          | Ansvar         | Samarbeidspartnere  | Kommentarer/henvisninger  |
|---|-------------|----------------|---|---|
| Initiere registreringer og utarbeide egne delplaner med prioritet til:<br>Båt- og fartøybygging<br>Samiske kulturminner<br>Skog og utmark | 2020 – 2029 | PLUT<br>Kultur | Saltdal kystlag<br>Saltdal historielag<br>Bodø 2024         | Kap 7 Kulturhistorisk oversikt, s. 11,12,13<br>Bodø 2024, tema Fish and ships |
| Foreta registreringer av de ikke-fysiske, immaterielle kulturminnene  | 2020-2029   | Kultur         | Saltdal kystlag<br>Saltdal historielag<br>Saltdal utvikling | Kap 1, Planens avgrensning og oppbygging, s. 5                                |



## 6. Skape verdier

| Tiltak   | År          | Ansvar                                   | Samarbeidspartnere | Kommentarer/henvisninger  |
|--|-------------|--|--------------------|---|
| Utvikle tilrettelegging og formidling for utvalgte kulturminner med verdiskapingspotensial.              | 2020 – 2029 | Saltdal utvikling                        | PLUT<br>Kultur     | Riksantikvarens strategi for arbeid med kulturarv i kommunene 2019 – 2022, s.12<br>Kap 5, Verdiskapning, s. 10<br>Kap 8 Prioriterte kulturminner s. 14 – 33 |
| Arbeide målrettet med ny bruk av kulturminner, bistå eiere og utviklingsaktører.                         | 2020-2029   | Saltdal utvikling                        | Kulturminnegruppe  |   |
| Integrere kulturminner i kommunens utviklingsarbeid.   | 2020 – 2029 | Kultur<br>PLUT                           |                    | Kommuneplanens samfunnsdel med arealstrategier 2019 – 2028<br>Kommuneplanens arealdel   |
| Fokusere på kulturarv gjennom folkehelse tiltak, fysisk tilrettelegging, kart og andre formidlingstiltak | 2020-2029   | Folkehelse-koordinator<br>Kultur<br>PLUT |                    | Saltdal kommune – Folkehelseplan  |



# Vedlegg

## 1. Kilder og litteratur

### Litteratur

- Hutchinson, Alan: Saltdal. Gård og slekt. Utg. Saltdal kommune. 2000-.
  - o B.1: 2000. 607 s. ISBN 82-995625-1-1.
  - o B.2: 2002. 639 s. ISBN 82-995625-4-6.
  - o B.3: 2004. 736 s. ISBN 82-995625-5-4.
  - o B.4: 2006. 506 s. ISBN 82-995625-2-x.
- Kristiansen, Åsmund: Tjærelukt og hammerslag. Saltdals båtbyggerhistorie. Utg. Saltdal kommune. 2006. 232 s. ISBN 82-995625-6-2
- Saltdalsboka. Årbok. Utg. Saltdal kommune. 1980-2015. ISSN 0802-6009
- Riddervold, Astri: Innenfor fellesskapet, Dagliglivet på gården i Indre Salten i gammel tid. ISBN 82-990740-6-1
- Brekke, Arnstein: Hus underveis, hefte i serien Fotefar mot nord, Bodø 1999.
- Brekke, Arnstein, Jakten på det nordlandske, artikkel i Fortidsvern nr 3-2007.

### Rapporter og planer

- MOV-programmet: Miljøovervåkning av SEFRAK-registrerte bygninger, og automatisk fredete kulturminner. NIKU og Riksantikvaren.
- NORDFAR AS, Forstudie for kulturminneplan, Saltdal kommune
- Brekke, Arnstein og Devold, Ellen: Kartlegging av kulturminneverdier i Rognanfjæra. Rapport utarbeidet for Verdiskapingsprosjektet i Rognanfjæra, Saltdal kommune, 2010.
- Bodø kommune, Bygningsvernprosjektet: Dendrokronologiske undersøkelser av fem bygninger i Saltdal kommune, 2005-2012
- Bodø kommune, Bygningsvernprosjektet: Systematisering av dendrokronologiske undersøkelser, hovedrapport, Bodø 2018
- Saltdal kommuneplan
- Landsverneplaner, statlig virksomhet
- Registreringer av kulturminner fra 2. verdenskrig, Nordland fylkeskommune, upubl.
- Riksantikvarens strategi for arbeid med kulturarv i kommunene 2019 – 2022
- Vern og forvaltning av samiske byggverk, Sametinget 2003

### Utrykte kilder

- SEFRAK-registeret ved [www.nordlandsatlas.no](http://www.nordlandsatlas.no).
- Liste over båtskytter i Saltdal, utarbeidet av båtbygger Kai Linde i forbindelse med bokprosjektet «Tjærelukt og hammerslag. Saltdals båtbyggerhistorie».
- Liste over tilskudd til kulturminner over STILK og SMIL-ordningen, Saltdal kommune
- Wikipedia
- Ulike muntlige kilder

## 2. Kriterier for vurdering av verneverdi for kulturmiljøer

Det kan være mange grunner til å bevare et kulturmiljø for ettertiden. Kriteriene nedenfor gir hver for seg indikasjoner på hvilke forhold ved kulturmiljøet som er av betydning for den samlede verdivurderingen. Det er viktig å være oppmerksom på at man ikke uten videre kan beregne gjennomsnittet av de enkelte kriterier for å komme fram til en samlet vurdering av verneverdi.

### Vurderingsnivåene som benyttes er:

S - Svært høy verdi

H - Høy verdi

M - Middels verdi

L - Lav eller ingen verdi

### Representativitet og sjeldenhet

Noen kulturminner og kulturmiljøer er representative med hensyn til type, utførelse eller bruk, eller på grunn av regional egenart. Et kulturmiljø kan være sjeldent når det gjelder type, utførelse eller virksomhet. Sjeldenhetsbegrepet dekker to områder - kulturmiljøer som i dag er sjeldne, men som tidligere har vært utbredte, og kulturmiljøer som var sjeldne på det tidspunkt de ble etablert

|   |   |
|---|---|
| S | Kulturmiljøet er unikt i nasjonal eller regional sammenheng – representerer siste bevarte kulturmiljø av sitt slag eller er (og har alltid vært) det eneste av sitt slag i Norge) |
| H | Kulturmiljøet er en god representant for en bestemt type eller gruppe kulturmiljøer som tidligere var vanlig, men som nå er sjeldne.  |
| M | Kulturmiljøet hører med blant en bestemt type eller gruppe kulturmiljøer, men har enkelte avvikende særtrekk. Kulturmiljøet er et av flere av sin type                            |
| L | Øvrige kulturmiljøer  |

### Alder og autentisitet - kunnskapsverdi

Alderen til kulturminner innenfor et kulturmiljø har betydning for vurderingen av kulturmiljøets verneverdi, og verdien øker selvfølgelig med årene. Kulturmiljøer som har beholdt opprinnelige eller tidlige objekter/elementer, strukturer og detaljer har i tillegg høy grad av autentisitet. Jo høyere alder og autentisitet et kulturmiljø har, jo større er kunnskapsverdien.

|   |   |
|---|---|
| S | Kulturmiljøet fremstår slik det ble etablert, eller slik det ble omarbeidet på et tidlig tidspunkt. De aller fleste bevarte elementer og strukturer er fra opprinnelsestidspunkt eller fra senere viktige faser av kulturmiljøets utvikling   |
| H | Kulturmiljøet fremstår i hovedtrekk slik det ble etablert, eller slik det ble omarbeidet på et tidlig tidspunkt. En god del elementer og detaljer er originale. Kulturmiljøet kan likevel ha fått senere endringer i form av tilbygg eller nyere elementer som i utførelse og form slutter opp om kulturmiljøets karakter |
| M | Kulturmiljøets hovedkarakter og enkelte detaljer er bevart. Nyere elementer og detaljer kan avvike fra den opprinnelige karakteren  |
| L | Øvrige kulturmiljøer  |

### Kulturhistorisk verdi

Kulturmiljøer knyttet til spesielle virksomheter, begivenheter eller personer. Kulturhistorie, nærings- og industrihistorie er viktige elementer her. Begivenheter og hendelser av regional eller nasjonal betydning hører hjemme her. Kulturmiljøer knyttet til historiske personers liv og virke likeså.

|   |  |
|---|--|
| S | Kulturmiljøer knyttet til regionalt betydningsfulle virksomheter, historiske personer eller hendelser av stor regional eller nasjonal betydning. |
| H | Kulturmiljøer knyttet til virksomheter, historiske personer eller hendelser av stor lokal betydning.   |
| M | Kulturmiljøer som har en viss betydning som formidler av lokal historie eller er knyttet til personer av en viss betydning for lokalsamfunnet.   |
| L | Øvrige kulturmiljøer   |

### Opplevelsesverdi - bevaringstilstand

Bevaringstilstanden gjør at noen kulturmiljøer er mer egnet for vern enn andre tilvarende kulturmiljøer. I kulturmiljøer der de enkelte kulturminnene har god bevaringstilstand og sammenhengene mellom de ulike objektene er tydelig, er opplevelsesverdien høyere enn i et miljø der den indre sammenhengen mellom enkeltdelene er utydelig.

|   |  |
|---|--|
| S | Kulturmiljøer med tydelige bevarte indre sammenhenger mellom de bevarte enkeltkulturminner og opprinnelige strukturer  |
| H | Kulturmiljøer der det fremdeles er tydelig hvilke strukturer som opprinnelig eller tidligere faser var vesentlige. Godt bevarte enkeltkulturminner. Mindre nyere tilføyelser som ikke reduserer helhetsopplevelsen av kulturmiljøet        |
| M | Kulturmiljø med enkeltkulturminner i forfall og noen nyere tilføyelser som bryter med opprinnelige strukturer. Men det er praktisk og økonomisk mulig å sette kulturminner i stand og forstå de opprinnelige sammenhengene i kulturmiljøet |
| L | Kulturmiljøer som ikke kan reddes uten betydelig innsats, og hvor istandsettingen vil måtte skje på bekostning av verneverdier.  |

### Identitet og/eller symbolverdi

Enkelte kulturmiljøer representerer referanser for større grupper av mennesker, eller de markerer tilhørighet til et område. Det kan være steder det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til, eller kulturmiljøer i mer tradisjonell forstand

|   |  |
|---|--|
| S | Kulturmiljøer som gjennom sin posisjon i samfunnet er "allmannseie", eller som har stor betydning på et nasjonalt eller regionalt nivå |
| H | Kulturmiljøer som har en stor betydning for lokalsamfunnets eller kommunens identitet  |
| M | Kulturmiljøer som har en viss symbol- eller identitetsverdi for befolkningen i området rundt objektet                                  |
| L | Øvrige kulturmiljøer   |

### Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse

Noen kulturmiljøer utmerker seg ved å ha spesielt høy arkitektonisk, kunstnerisk eller håndverksmessig kvalitet. Dette gjelder spesielt særpregete bygningsmiljøer i byer og tettsteder eller ved virksomheter knyttet til handels- og næringsmiljøer. Herregårder og større gårdsanlegg kan også vurderes ut fra dette kriteriet.

|   |   |
|---|---|
| S | Kulturmiljøer bestående av objekter med svært høy arkitektonisk eller kunstnerisk kvalitet som kan sies å ha nasjonal eller vesentlig regional verdi                          |
| H | Kulturmiljøer bestående av objekter med høy arkitektonisk eller kunstnerisk kvalitet, og som hører med blant de beste eksempler på lokal arkitektur fra den aktuelle perioden |
| M | Kulturmiljøer bestående av objekter som skiller seg ut fra vanlig, god byggeskikk med fasader og/eller utførelse som har høyere kvalitet enn det som var typisk               |
| L | Øvrige kulturmiljøer  |

Kilde: Riksantikvaren og Buskerud fylkeskommune



### 3. Begrepsordliste

#### Begrepsordliste

**Arkeologisk kulturminne** Alle kulturminner fra forhistorisk tid og middelalder (eldre enn 1537) er automatisk fredet (Kulturminneloven §§ 3 og 4). Den samme bestemmelsen om automatisk fredning samiske kulturminner gjelder for fra år 1917 eller eldre.

**Askeladden** Den offisielle databasen over alle fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge, i tillegg til listeførte kirker. Eies og driftes av Riksantikvaren. Databasen er tilgjengelig for offentlig forvaltning.

**Autentisitet** Opprinnelighet - et kulturminnes opprinnelighet vektlegges ofte ved verdivurdering.

**Automatisk fredet kulturminne** Synlige og ikke synlige arkeologiske kulturminner eldre enn 1537, erklærte stående byggverk fra perioden 1537-1650, samiske kulturminner eldre enn 100 år og skipsfunn eldre enn 100 år.

**Bevaringsverdig** Kulturminne / kulturmiljø som oppfyller flere kriterier for vern og dermed bør bevares på en eller annen måte. Brukes synonymt med verneverdig.

**Faste kulturminner** Kulturminner som er synlig i terrenget og ikke er løse gjenstander.

**Fornminne** Mellom 1951 og 1992 var dette benevnelsen på automatisk fredet kulturminne fra tida før 1537, som nå benevnes som arkeologisk kulturminne.

**Forskriftsfredet** Byggverk, anlegg og områder i statens eie som er fredet ved vedtatt forskrift om fredning, i henhold til kml § 22 a.

**Fredet** Beskyttet gjennom særlover som bl.a. kulturminneloven og naturvernloven.

**Hensynssone kulturmiljø** Tilsvarende tidligere spesialområde bevaring etter plan- og bygningsloven.

**Immaterielle kulturminner** Ikke-fysiske kulturminner, som f.eks. musikk, eventyr, stedsnavn, håndverk, husflid og tradisjoner.

**Konservere** Ta vare på så mye som mulig av kulturminnets historiske verdi og kildeverdi. Kulturminnet vil ikke endres vesentlig under arbeidet.

**Kulturarv** Favner et bredt spekter av materiell og immateriell arv fra tidligere tider.

**Kulturlandskap** Et kulturopåvirket landskap, formet av spillet mellom naturgrunnlaget og menneskelig virksomhet. Kulturlandskapet avspeiler naturvilkår, samfunnsforhold og historie. Det har vært mest vanlig å bruke begrepet i tilknytning til landbruk.

**Kulturmiljø** «Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng» (Kml § 2).

**Kulturminne** «Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til» (Kml § 2). Definisjonen omfatter alt som er skapt av mennesker, fra de første helleristingene og boplassene til de nyeste byggverk.

**Kulturminneforvaltning** Det offentlige kulturminnevernet.

**Kulturminneloven** Særlov fra 1978, sist endret 2015, inneholder de sterkeste virkemidlene en har i arbeidet med kulturminnevern.

**Kulturminnesøk** Publikumsversjonen av databasen Askeladden

**Kulturminnevern** Betegnelse på all aktivitet som har til hensikt å verne kulturminner. Kulturminnevern er en del av det overgripende miljøvernet.

**Kulturvern** Vern av immaterielle og materielle overleveringer om levesett, kultur og historie.

**Landskap** Landskapet er den ytre fysiske rammen om vår eksistens og virksomhet. Begrepet landskap kan sies å være mer nøytralt enn kulturlandskap, og fokuserer ikke på evt. påvirkning, innhold eller avgrensning.

**Løse kulturminner** Kulturminner som ikke er forankret til grunnen, som f.eks. gjenstander og redskaper.

**Marinarkeologiske kulturminner** Kulturminner under vann i både sjø og ferskvatn.

**Nyere tids kulturminne** Kulturminner fra tiden etter reformasjonen i 1537 og fram til i dag.

**Plan- og bygningsloven** Fra 2008, sist endret 2015, kommunens viktigste verktøy for å kunne ivareta kulturminner og kulturmiljøer.

**Regional kulturminneforvaltning / kulturminnemyndighet** Fylkeskommunen er regional kulturminneforvaltning.

Fylkeskommunen er delegert myndighet fra Riksantikvaren for deler av kulturminnelovens bestemmelser, og er da regional kulturminnemyndighet.

**Rehabilitere** Sette i stand, modernisere eller utbedre eldre bygninger.

**Rekonstruere** Oppføre på nytt / gjenskape hele eller deler av et kulturminne i overensstemmelse med tidligere utforming.

**Restaurere** Tilbakeføre en bygning slik at den framstår slik den trolig så ut tidligere eller opprinnelig. Bygningen kan bli endret vesentlig under arbeidet.

**Riksantikvaren** Direktoratet for kulturminneforvaltning og faglig rådgiver for Klima- og miljødepartementet.

**SEFRAK-registeret** Landsdekkende register for faste kulturminner yngre enn 1537 og eldre enn 1900. Inneholder ingen vurdering av verneverdi. Det elektroniske SEFRAK-registeret er Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Sørumsdal 2017-2021 koblet sammen med bygningsdelen i Statens kartverks eiendomsregister GAB, som er tilgjengelig for kommunene.

**Sikringssone** Alle automatisk fredede kulturminner har en sikringssone på minimum 5 meter i alle retninger rundt det fredede objektet. Dette følger av kulturminneloven § 6.

**Vedtaksfredet** Byggverk, anlegg og områder som er fredet ved vedtak etter kml §§ 15, 19 eller 20.

**Vern** Arbeid for å ta vare på kulturminner formelt eller praktisk. Brukes synonymt med bevaring.

**Verneverdig** Brukes om kulturminner og kulturmiljø som bør bevares på en eller annen måte. Benevnelsen i seg selv gir ingen formell beskyttelse og sier ingenting om hvordan kulturminnet eller kulturmiljøet bør beskyttes

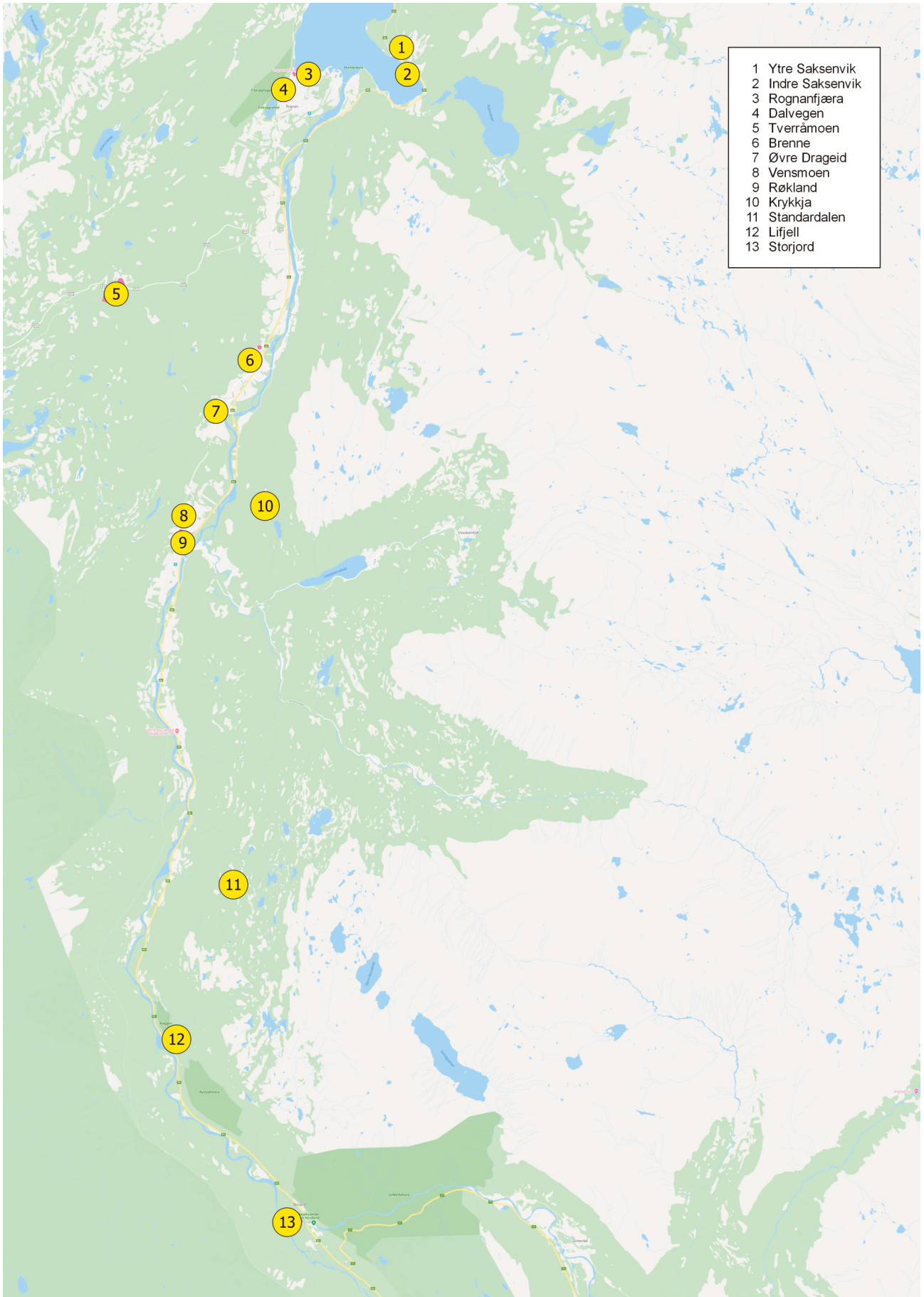
Kilde: Riksantikvaren og Sørumsdal kommune, kommunedelplan for kulturminner

#### 4. Innkomne forslag til kulturminner

| Type kulturminne/ sted                                    | Tatt med i planen |
|---|-------------------|
| Vensmoen -  | X                 |
| Bolig Drageid   | X                 |
| Bolig Fiskevåg  | X                 |
| Molybdengruve/ Øvre Saltdal                               |                   |
| Rusånes-handelssted                                       |                   |
| Mølle/Stornes   | X                 |
| Rognan-bryggene   | X                 |
| Liengnaustet / Rognan                                     | X                 |
| Naust med torvtak/ Setså                                  |                   |
| Naust /Tangodden  |                   |
| Arboretet på Storjord                                     | X                 |
| Båten Ketil/ eid av Saltdal Kystlag                       |                   |
| Den gamle trallebanen/ Lønsdal – Kjemåga                  |                   |
| Generelt krigshistorien og konstruksjoner                 | X                 |
| Telekommunikasjonsmast + betonghus, Rognan-sentrum        |                   |
| Grue, stall, slaggdunger i tilknytning til molybdengruven |                   |
| Grønlietra / Saksenvikfjellet                             | X                 |
| Møller i Botnvann   |                   |
| Boplassen Bådskar   | X                 |
| Boplassen Kvenflåget                                      |                   |
| Sponplatefabrikken  |                   |
| Båtmotorer  |                   |
| Stabbur i Lillealmenningen                                | X                 |
| Stabbur /vedskjul Skaiti (br.nr 3 /g.nr 69)               |                   |
| Uteløe med torvtak/ Knallerdalen                          |                   |
| 2 koier/ Standardneset (bak Risnakken)                    |                   |
| Spor fra klippfiskproduksjon / Setså                      |                   |
| Gigantiske kvernsteiner / Setsåmarka                      |                   |
| Dyrefeller / Setsåmarka                                   |                   |
| Spor fra pitesamisk bosetting / Flygandalen – Setsåmarka  |                   |
| Stedsnavn på Rognan                                       |                   |
| Lien hengbru / Lien – Sundby                              | X                 |



## 5. Kart





# Appendix

## • Kulturminner som tas inn i planen etter høringsinnspill fra grunneiere:

Medby, gnr 11, bnr 14

1. Klehus fra 1721
2. Stabbur fra 1724
3. Fjøs fra ca 1900

Graddis, gnr 72/ 4

Lappstua, ca.1900

Annekset fra mellomkrigsårene

Smia, satt opp på slutten av 1800 tallet

Låven, ca. 1939

## • Høringsinnspill på kulturminner som «kulturminnegruppa» må være oppmerksom på og jobbe videre med:

Blodveien – del av veistrekning i Saksenvik (gammelveien)

Krigens kulturminner i Rognlia

Bjørnelva, minnested for sovjetiske krigsfanger.

Ferdselsveiene opp på fjellet ved Rognan; den gamle setervegen fra Trastengmoa på Bakken og opp til Risheimmyra.

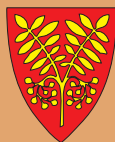
Ferdselsveier i Botn/Skoan mot Saltnes, Evenesdalen og Bleiknes.

Ferdselsvei Ytre Saksenvik fra Hestgarden mot Syrpan,

Vassliheibruddet (kvernstein)







**Saltdal kommune**

# *Kulturminneplan*

FOR SALTDAL KOMMUNE

TEMAPLAN 2020- 2029



SALTDAL KOMMUNE

Kirkegata 23

8250 Rognan

Tlf.: 75 68 20 00

[postmottak@saltdal.kommune.no](mailto:postmottak@saltdal.kommune.no)

Org.nr.: 972417734

Bilder i planen er tatt av NORDFAR AS,  
om ikke annet er nevnt.